

Färdigt 2/xi 1940.

VANAJAN JA HÄMEENLINNAN
KIINTEÄT MUINAISJÄÄNNÖKSET.

Esko Sarasmon kertomus stipendimatkasta
7/8- 7/9 1939.

Varusk.
kuvaa
kaupunki

S i s ä l l y s l u e t t e l o

A. K A L M I S T O T.

HÄMEENLINNA JA MAASEURAKUNTA

N:o 1 ^v	Aulanko - Karlberg	ss.1-3.	I
2	Linnansaari l. Linnanniemi	" 3-4	II
3 ^v	Kirstulan kl, Kirstulan krt, rantakalmisto	" 4-5	III
4 ^v	" " " Rajalan kalmisto	" 5	IV
5 ^v	" " " Riihimäen kalmisto	" 5-6	V

VANAJA

6	Mäskälän kl, Katisten krt, ratavarsikalmisto	" 6-7	VI
7	" Imatran Voima Oy	" 7	VII
8	" Katisten krt, Viitahaanpellon kalm.	" 7-8	VIII
9	" " Kantolan tl	" 8-9	IX
10	Luolajan kl, Seppälän tl, Kalmaanmäki	" 9	X
11	Ikaaloisten kl, Kinnarin tl	" 9-10	XI

B. M U I N A I S L I N N A T J A L I N N A - N I M I S E T
P A I K A T .

HÄMEENLINNA JA MAASEURAKUNTA

12	Aulangon linnavuori	" 10-11	I
----	---------------------	---------	---

VANAJA

13	Mantereenlinna, Mäskälän kl	" 11	II
14	Linnanpää, Kankaantaan kl	" 12	III
15	Palvaanlinna, Miemalan kl	" 12-13	IV
16	Kiianlinna, Ikaaloisten kl	" 13	V
17	Vuhtenlinna, Luolajan kl	" 13	VI
18	Käenlinna, "	" 14	VII
19	Linnainmäet, Koljalan kl	" 14	VIII

C. U H R I K I V E T

HÄMEENLINNA JA MAASEURAKUNTA

N:o 20	Kirstulan kl, Kirstulan krt, Hattula(?)	ss. 15-16	Ia
21	Kaupunki ja Ojoisten kl, Ojoisten tl	" 16-17	I
22	Ojoisten kl, Ojoisten tl	" 17	II

VANAJA

23	Mäskälän kl, Katisten krt	" 17-18	III
24	Paikkalan kl, kirkonvartijan virkatalo	" 18	IV
25	Mäskälän kl, Imatran Voima Oy, Viitahaka	" 19	V
26	Miemalan kl, Perttulan työlaitos	" 19-20	VI
27	" Juppalan tl	" 20-21	VII
28	" "	" 21	VIII
29	" Tiirikkalan tl	" 21-22	IX
30	Ikaaloisten kl, Kinnarin tl	" 22	X
31	Harvialan kl, Harvialan krt	" 22-23	XI

D. EPÄMÄÄRÄISET KIINTEÄT MUINAIS-
JÄÄNNÖKSET.

I. U h r i l ä h t e e t

HÄMEENLINNA JA MAASEURAKUNTA

32	Kaupungin puisto	" 24	I
33	Parolan kl, Vihaisten lähde	" "	II

VANAJA

34	Kankaantaan kl, Vankanlähde	" "	III
35	Heinäjoen kl, Lintuvuorenlähde	" 25	IV
36	Miemalan kl, Matkikivenlähde	" "	V
37	Luolajan kl, Hepoinlähde	" "	VI
38	Mäskälän kl, Huhkojan lähde	" "	VII

II. Kuopallisia kiviä

N:o 39-43

ss. 25-26

III. Raunioita

" 26

IV. Hautauspaikkoja

" 27

V. Asutusjätteitä ja teitä

" 27-28

VI. Sekalaisia

" 28

E. LIITTEITÄ.

I. Irtolöytöjä

a Kivikausi

" 28-29

b Rautakausi

" 29-30

II. Paikkannimiä ja perintätietoja

" 30-32

PIKANNIMIHAKEMISTO

Liitteenä: 25 valokuvaa

11 kahttapiirrosta

17 karttaa

Lyhennyksiä: KM = Kansallismuseo

top.ark. = topografinen arkisto

A. K A L M I S T O T .

Kyseisen alueen kalmistot ovat maan päälle vaikeasti havaittavia. Ruumis- ja polttokenttäkalmistoissa ei tiettävästi ole maanpäällisiä merkkejä, ja hautarauniot ovat kivensekaisia maakumpuja, jotka eivät ulkonäkönsä puolesta mitenkään eroa yleisistä luontaisista nurmen peittämistä kumpareista.

HÄMEENLINNAN MAASEURAKUNTA.

1. A u l a n k o - K a r l b e r g .

Hattulanselän eteläpuolella 2,5 km. Hämeenlinnan kaupungista pohjoiseen maaseurakunnan alueella Aulangon matkailijahotellin maalla (ent. Karlbergin kartano) tehtiin v. 1893 ja 94 maantasoitustöissä useita muinaislöytöjä. Käytävissä olevat löytötiedot ovat vaillinaiset ja sekavat, mutta irtolöytöinä esineitä ei voi pitää.

Ks.: A.O.Heikelin kertomus 27/15 1895 ja poliisikuulustelupöytäkirja 21/8 1896 top. arkistossa. Kartta N:o 1 ja 3. ;
KM. 3090:10-11, 3180:1-2.

a) Kansakoulun löytöpaikka (nyk. ravintola "Pikku Aulanko".)

N. v. 1893 löytyi kivisestä mäenrinnasta 2 ruumishautaa, löydöksenä 2 tuuman mittaista ketjun palasta sekä samasta mäestä hopeakoristeinen miekankahva (KM. 3090:10).

(Maisteri J. Leppäahon ilmoituksen mukaan ollut palokunnan peittämä.)

Työmies Kustas Numminen (ks. poliisikuulustelupöytäkirja): Katajiston talon tanhuasta, erästä kivistä mäkeä sorrettaessa ja tasottaessa keksitty n. 1½ kyynärän syvyydessä maanpinnasta 2 hautaa, jotka olivat olleet tavallisen ihmisen pituisia ja olleet rinnakkain n. 2 kyynärän välimatkalla toisistaan. Toisesta haudasta oli löydetty pääkallo, toisesta sääriluun tapaisia luun jäännöksiä. Kirstun lautoja ei ollut enää jäljellä, mutta jonkunlaista krinkulaa eli vit-

jaa n. 1 tuuman verran hopean karvaista ja saman verran kullan karvaista. "Samaan aikaan ja samasta mäestä oli löytänyt hopealla kirjaillun miekankahvan, jota näyttänyt kauppias K.F.Björkbomille".

Heikel (ks. e.m. kertomus): työmies Numminen tarjonnut talvella -94 kauppias Björkbomille ostettavaksi miekankahvaa. Heikelin kehoituksesta Björkbom hankki myöhemmin kahvan ja pronssisen ketjunheilan, joka myös oli löydetty Karlbergin maalta.

Björkbom (ikä 86 v, suullinen ilmoitus): Eräs työmies toi v. 1896 hänelle nähtäväksi Karlbergin kansakoulun rakennustyömaalta löydetyn miekankahvan. Kertoja meni seuraavana työpäivänä rakennuspaikalle ja työmiehet kertoivat löytyneen 2 luurankoa ja vaatteenriekaleita. — Maininta vaatteista samoinkuin vuosilukukin ovat ilmeisesti väärät.

Työmies Kustaa Koskinen (ikä 79 v., entisiä Karlbergin työläisiä) muisti yhtäpitävästi edellisen kanssa, että miekankahva oli löytynyt kansakoululta. Samalla paikalla oli myös ollut ruumishauta ja tavattu lahoa puuta. Maa oli ollut mustaa.

b) Löytöpaikka pellolla.

V. 1893 löytyi kivisestä kummusta miekka (KM 3180:1), rautarenkaita ja "silmälasiensa puolikasta muistuttava esine, luultavasti myös rautaa" (= kuolaimet?)

Heikel mainitsee ylläolevan lisäksi, että löytöpaikka on maantien rannanpuolella Karlbergin kartanoon liitetyn Katajiston maan alapuolella. Paikalla oli kivinen kumpu, jota alennettiin 3 jalkaa ympäristön tasolle. Maa oli ollut kummussa ruokamullan tepsaista. — Tiedot sai H. puutarhamestari Zetterlöfiltä.

Koskinen muisti miekan löytymisen ja näytti löytöpaikan kartalla. Ker toi tässäkin olleen yhden luurangon. — Tiedot epävarmoja.

c. Hevoshaan löytö.

Elokuussa 1894 löytyi Karlbergin Hevoshaasta Vanajaveden rannalta kivirauniokumpua tasoitettaessa 4 keihäänkärkeä (KM 3180:2). Maa oli paikalla tavallista mustempaa. (Ks. Heikelin kertomus ja kartta)

Lueteltujen löytöpaikkojen luonteen tarkka määrittely ei ole mahdollista. Jonkunverran lisävalaistusta voisi mahdollisesti saada säilyneitä esineitä tarkastamalla, esimerkiksi onko niissä tuleessaolon merkkejä. Löytöpaikka a) iältään epämääräisen ruumishautauksen lisäksi mahdollisesti polttohautaustakin; b) löytöpaikan luonteesta päätellen polttohauta; c) ei liene kätkölöytö,

x

Esineet ovat nyt sodan takia avakuoituina.

vaan polttohauta. Esineitä on voinut olla enemmän, sillä löytötiedot eivät nähtävästi ole ensikäden tietoja.

Pronssinen ketjunliite (KM 3090:11) on todennäköisesti jostakin yllämainituista löytöpaikoista, ehkä b:stä.

Epämääräisiä raunioita on puistossa Katajiston rakennuksesta luoteseen: loivalla rinteellä kaksi kiviperäistä matalahkoa maakumpua, n. 10 m läpimittaisia. Niihin tehtiin pieniä koekuoppia. Mitään erikoista ei ilmennyt.

2. L i n n a n s a a r i 1. L i n n a n n i e m i

Hämeenlinnan maaseurakunnassa Vanajaveden itärannalla vastapäätä Hämeen linnaa höyrysaahan alueelta on muinaislöytöjä.

Ks. A.O. Heikelin kertomukset 27/5-95 ja 18/9-96 top.arkistossa. Kartta n:o 1 ja 4; KM 3090:1-9, 3289:4
Valok. luett. n:o 2048, 2064, 2069, 2074, 2228, 5576, 7452, 8218; Aspelin, Atlas IV:1678, 1523, 1550, 1558-59.

- a) Pannuhuoneen perustuksista löytyi n. v. 1890 hopeakoristeinen kirves (KM 3090:8) ja keihäänkärki (KM 3090:9) sekä joukko todennäköisesti verraten nuoria luurankoja, jotka vietiin hautausmaalle.

Jussi Heinonen (ikä 69 v. ollut sahalla töissä vv. 1888-1938) kertoi löytyneen pääkalloja ja luita myöskin saharakennuksen alta, kun sitä n. v. 1890 palon jälkeen uudelleen rakennettiin. Arvellaan paikalla olevan Suomen sodan aikaista hautausta.

- b) Ratavallin syrjästä löytyi v. 1896 sivurataa sahalle rakennettaessa särkynyt vihreä lasihelmi (KM 3289:4) sekä kliniä, sittaa ja polttamattomia luita.

J. Heinonen mainitsi löytöpaikan olevan keskimmäisen radan kohdalla n. 50 m sahasta. Paikalla oli ollut töyry, jota oli alennettu n. 50 cm.

- c) Höyryputken ojasta löytyi v. 1895 hopea-aarre (KM 3090:1-7, hopeinen nivelketju, 56 hopearahaa, hevosenkenkäsolki, 2 helmeä ja 2 hopeista riipusta). Se oli savensekaisessa maassa 40-42 cm syvällä lähellä suurta kiveä.
- d) Miekkan katkelma löytynyt vähää aikaisemmin hopea-aarten löytöpaikan läheltä.

Heinonen: miekka löytyi v. 1892/3. Löytöpaikka oli savimaata. Katkelma oli n. $\frac{1}{2}$ m pitkä, kahvassa ei ollut mitään kädensuojuksia, vain väistin. Kahvan pinta ei ollut kokonaan rautaa, vaan siinä oli jotain kiiltävää (hopeointia?) Löytö oli tehty samalla kertaa hopealöydön kanssa ja esineet olivat yhtäikää löytöpaikalla nähtävinä. — Jälkimmäinen tieto lienee väärä.

Löydöt a ja b lienevät polttohautauksista, ehkäpä samasta hautapaikastakin. Löytöä c pidetään kätkölöytönä ja d on samantapainen.

Löytöpaikoilla a ja c on Heikel suorittanut tutkimuksia, mutta ^{mitään} uutta ei tullut ilmi. Samoilla paikoilla on myöhemminkin perustustöiden yhteydessä kaivettu. Muualla ei höyrysahan alueella ole suoritettu löytöaikojen jälkeen mainittavia maan siirtoja tai kaivauksia.

3. K i r s t u l a , r a n t a k a l m i s t o .

Hämeenlinnan maaseurakunnan Kirstulan kylän Kirstulan kartanon maalla (om. v:sta 1938 pankinjohtaja M. Honkajuuri) Vanajaveden länsirannalla 660 m kartanosta pohjoiseen ja 4.9 km Hämeenlinnan kirkosta pohjoisluoteeseen on rauniokalmisto aiven pitäjän rajalla. Osa ilmeisesti on Hattulan puolella.

Ks. Kartta n:o 1 ja 5; valokuva n:o 1; KM 11110:1-3; Uhrikivi n:o 20.

Peltoihin liittyvällä tasaisella kedolla pienessä niemekkeessä, jossa siellä täällä on suurehkoja maakiviä — joukossa yksi uhrikivi — on 3 selvästi havaittavaa 5-10 m läpimittaista pyöreää maakumpua. Ne ovat ilmeisesti kaikki polttohautaraunioita, vaikkakin vain yksi tuli koekaivauksessa varmasti todetuksi. Kaikki kummut ovat nurmettuneita, latteahkoja ja verraten jyrkkäreunaisia. Rakenteeltaan ne näyttävät olevan ainakin suureksi osaksi puhdasta soraa, jonka seassa on runsaasti eri kokoista kiveä.

Raunio a - koko 3 x 4 m, korkeus n. 40 cm. Sijait. n. 20 m uhrikivestä länteen. Tallimies Teemu Niemelä oli kaivanut sen keskustaa ja löytänyt saviastianpaloja.

Raunio b - koko 9,5 x 10 m, korkeus n. 1 m; sijaitsee 5 m uhrikivestä luoteeseen (ks. valok. 1) Teemu Niemelä oli kaivanut aikaisemmin sen itäosaan suuren kuopan. Nyt kaivettiin toinen keskelle ja saatiin löydöksinä 3 saviastian palasta (KM 11110:1)

Raunio c - koko 9 x 9,5 m, korkeus n. 70 cm. Se on 60 m itään uhrikivestä ja 50 m järven rannasta. Kumpareen luoteisosaan kaivettiin 1 m² laajuinen koekuoppa. Poistettu maa oli hiekkaa, jossa harvakseltaan kooltaan nyrkinkokoisista päänkokoisiin olevia kiviä. Nokea hiekassa ei ollut. Kuopan keskustan puoleisesta osasta tuli 20 cm syvältä poltettuja luita (KM 11110:3) ja niiden joukosta rautainen nuolenkärki (KM 11110:2). Kaivaminen lopetettiin tähän.

Lueteltujen kolmen raunion lisäksi mainittakoon lähellä raunio a:ta, sen luoteispuolella oleva matala kivikkoinen kohouma. Mahdollisesti myöskin hauta.

4. K i r s t u l a , R a j a l a n r i i h e n k a l m i s t o .

Hämeenlinnan maaseurakunnan Kirstulan kylän Kirstulan kartanon maalla 550 m kartanosta luoteeseen 100 m maantien länsipuolella ja 340 m uhrikiven luona olevasta kalmistosta länsilounaaseen on polttokenttäkalmisto.

Ks. Kartta n:o 1 ja 5 ; KM 11111.

Pellon keskessä on matala kumpare kivikkoista ketoa, jolle on rakennettu suuri puimalato, Rajalanriiheksi kutsuttu. Ladon kaakkoispuolelle, 6 m päähän nurkasta, kummaan korkeimmalle kohdalle on n. v. 1935 maan silloisen vuokraajan Hämeenlinnan vankilan toimesta kaivettu 6 x 8 m laaja neliskulmainen painorehukuoppa. Kuopan seinämä kiertää 20-40 cm paksu musta nokimaakerros. Se on metrin päässä maanpinnasta, sillä kuopasta tullut multa on heitetty reunoille. Kerros on paksuin eteläseinämässä ja siitä löytyi saviastianpala (KM 11111) Tallimies Niemelä, joka on ollut työmiehenä polttohautakaivauksella, kertoi löytäneensä aikaisemmin kuopan seinämästä myös poltettua luuta.

Paikalla on ilmeisesti pienehkö polttokenttäkalmisto. Sitä on ollut juuri painorehukuopan kohdalla ja jatkuu kuopan eteläpuolelle, vaikkakin maa siinä on jo alavaa. Kuopasta pohjoiseen todettiin humusmaan alla olevan vain puhdasta hiekkaa.

5. K i r s t u l a , R i i h i m ä k i .

Hämeenlinnan maaseurakunnan Kirstulan kylän Kirstulan kar-

tanon Riihimäessä 460 m kartanosta etelään ja 3,9 km Hämeenlinnan kirkosta luoteeseen Hattulan maantien varressa on suuri polttokenttäkalmisto.

Ks. Kartta n:o 1 ja 5; valok. n:o 2, levy luett. n:o 12932; KM 11112:1-4, 11114

Kirstulan Riihimäki on 600 m pitkä luode-kaakkosuuntainen moreenihaarjanne. Hämeenlinnan-Hattulan maantie kulki aikaisemmin kaartaan pitkin mäen itäreunaa, mutta vv. 1936-8 sitä oikaistiin suorittamalla suuri leikkaus mäen kaakkoiskulmassa. Se sattui kulkemaan paikalla olevan polttokalmiston halki, niin että nyt on leikkauksen reunassa 45 m:in matkalla nähtävänä mustaa kalmistomaata (Ks. valokuva)

Polttohautauksen alue on kaakkoon viettävää kivikkoista nurmettunutta metsämaata, joka mitenkään ei eroa ympäröivästä maastosta. Pituus on n. 50 m, pohjoisrajana on mäen poikki kulkeva notkelma, ja leveys nykyään 20 m. Tienleikkauksessa kalmistoa lienee tuhoutunut vain kapea kaistale, Teemu Niemelän tekemien havaintojen mukaan n. 3 m. Kaikki irroitettu maa on käytetty lähellä olevan suuren rautatieylikäytävän tekoon.

Koekuoppien avulla todettiin maaperän kalmistoalueella olevan hyvin kivistä. Kivet olivat etupäässä miehennostanneisia ja sitä pienempiä, myös tulella lohkeillutta kiveä oli. Maa oli vahvasti hiili- ja nokipitoista, likaantunut kerros yleensä 30 cm paksu. Useimmista koekuopista saatiin seviastianpaloja, joistakin poltettua luuta ja yksi pala tuli klininikiäkin.

Viikinkikautinen keihäänkärki (KM 11114), jonka leikkausta tekemässä olleet työmiehet korjasivat talteen talvella 1936/7, on ilmeisesti peräisin tuhoutuneesta kalmiston reunaosasta.

VANAJA.

6. K a t i n e n , r a t a v a r s i k a l m i s t o .

Vanajan pitäjän Mäskälän kylän Katisten kartanon maalla n. 400 m kartanosta lounaaseen ja 1,5 km Hämeenlinnan kirkosta itäkaakkoon on ollut suuri polttokenttäkalmisto, joka hävitettiin v. 1859 rautatietä rakennettaessa.

Ks: A.O. Heikel, Kertomus muinaisjännöksistä Hauhon kihlakunnassa, ss.76 -82 sekä Heikelin kartta top. ark:ssa; Kartta n:o 1, KM 368-403; valok. lev. n:o 2047, 2058, 2060, 2070, 2075, 2078-79, 2083, 7749 ja 10004.

Kalmistopaikka on peltojen laidassa Vanajaveden lahdelman pohjukassa n. 160 rannasta, loivasti järveä kohti viettävän rinteen taitteessa, 100 m kaakkoon Katisista rantaan vievän tien ylikäytäväs-

tä. Siinä on ollut vähäpätöinen mäkitöyräs. Sen tarkempia löytötietoja ei ole. Työmiehille oli vain luvattu maksaa jokaisesta löytyneestä esineestä ja niin saatiin talteen: 2 miekkaa, skramasaksi, 10 veistä, 2 kirvestä, 2 sirppiä, 15 keihäänkärkeä, 2 kuolaimet, kupurasolki ja 2 hevosenkenkäsolkea, rintaketjut kannattajineen, 6 rannerengasta, 3 kaularengasta ja osia spiraalirannerenkaista.

Epämääräisiä raunioita on lähistöllä 4 kpl. Ne ovat kartanosta lounaaseen vievästä tiestä 10-60 m päässä lähellä tien kumpaakin päätä kaksi tien pohjois- kaksi eteläpuolella. Niihin tehtiin koekuoppia, mutta mitään erikoista ei ilmennyt.

7. I m a t r a n V o i m a n k a l m i s t o .

Vanajan Mäskälän kylässä Imatran Voima Oy:n höyryvoima-aseman hiilikentällä 500 m etelä-lounaaseen pitäjän kirkosta, 140 m Vanajaveden Paikkalan lahden pohjoisrannasta ja Viitahaan uhrikivestä (n:o 25) on v. 1938 tutkittu suuri polttokenttäkalmisto.

Ks. S. Pälsin kertomusta v:lta 1938 top. ark:ssa;
Kartta n:o 1 ja 6; KM 10896:1-297.

Tutkittu kalmisto sijaitsi 10 m:in päässä voima-asema-alueen länsirajasta. Sen koko oli n. 25 x 35 m. Maa oli kivikkoa ja vain vähän ympäristöä korkeampaa. 20-30 cm paksusta nokipitoisesta kulttuurikerroksesta saatiin hiilikentän tasoitustyön yhteydessä suoritettussa kaivauksessa ehjinä tai osina m.m. 12 keihäänkärkeä, 5 miekkaa, 4 kirvestä, 23 veistä, 9 sirppiä ja viikatetta, aurankärki, 3 kuolaimet, 29 rannerengasta, 18 kupurasolkea, 11 hevosenkenkäsolkea, 7 tasavartista solkea, 6 sormusta, 4 tulusrautaa ja kiertäen käytettyjä käsikiviäkin.

8. K a t i s t e n V i i t a h a a n p e l l o n k a l m i s t o .

Vanajan pitäjän Mäskälän kylässä Katisten kartanon pellolla 30 m lounaaseen S. Pälsin v. 1938 Imatran höyryvoima-aseman alueella tutkimasta polttokenttäkalmistosta (n:o 7) ja 3 m voima-asema-alueen länsirajasta on polttohautaraunio.

Ks. Kartta n:o 1 ja 6-7; KM 11116:1-3 ; valok. n:o 3-5.

Raunio sijaitsee loivasti etelään viettävällä pellolla, joka ennen on ollut niemenä. Kaakossa on Vanajaveden tulvaranta n. 100 m

päässä ja lännessä on vesi aikaisemmin ulottunut yhtä likelle, korkean rantaterassin juurelle. Kooltaan raunio on 11 x 7 m, korkeus n. 80 cm. Se on kauttaaltaan nurmettu ja kasvaa risukkoa. Siellä täällä pistää pintaan suurehkon maakiven kulma, joitakin pienempiä kiviä on myös näkyvissä sekä kasa pellostä viskeltyjä mukulakiviä.

Keskelle kumpua kaivetun 30 x 50 cm laajan koekuopan avulla todettiin raunion olevan muodostuneen suurehkoista miehennostannaisista kivistä; joiden lomissa mullan seassa oli runsaasti pienempiä kiviä ja tulesse lohkeilleita kiven liuskareita. Multa oli humusmaista, tulesse rapautunutta kivisoraa, nokea ja hiilensiruja sisältävää; maa oli nokipitoista jo heti pintaturpeen alla.

Koekuopasta alkoi tulla 30 cm syvältä löydöksiä: runsaasti saviastianpaloja sekä joku palaneen luun siru. 50 cm syvällä oli pala pronssiketjua (KM 11116:1). 65 cm syvyydessä jatkui vielä nokimaata saviastian- ja luunpaloinen.

Raunion pohjoispuolella on pellossa muutaman suuren kiven vaiheilla pieni karikko, johon tehtiin koekuoppa. Tuloksena oli vain puhdasta soraa.

Epämääräisiä raunioita.

Hautarauniosta kaakkoon lähellä järven ranta on kumpare, johon tehty koekuoppa ei antanut mitään tulosta.

Karttaan merkityn ladon eteläpuolella on kivikkoinen kumpare, josta myöskään ei tavattu mitään erikoista.

9. K a n t o l a n K o n k i p e l l o n k a l m i s t o .

Vanajan Mäskälän kylässä Katisten kartanoon kuuluvan Kantolan talon Konkipelto-nimisellä pellolla 550 m kirkosta pohjoisluoteeseen ja n. 200 m Kantolan talosta länteen peltoaukean laidassa on polttokalmisto.

Ks. Kartta n:o 1 ja 8-9; KM 11115; valok. n:o 3 ja 6.

Polttohauta on metsänkulmauksessa 400 m Vanajaveden rannasta oleva matala itä-länsi-suuntainen kumpare, kooltaan 16 x 5 m. Se sijaitsee loivasti etelään viettävällä maalla. Pohjoisreuna on jokseenkin pellon tasalla, eteläpuoli 30 cm pellon pinnasta ja korkein kohta itäpäässä n. 60 cm. Kumpu on kauttaaltaan nurmettu; näkyviin pistää jokunen miehennostannaisen kiven kulma, ja pienempiä irtokiviä on siellä täällä.

Kumpuun tehtiin neljä n. 30 cm läpimittaista koekuoppaa, jolloin todettiin sen olevan muodostuneen kivikkoisesta hiekkamullasta. Kivet olivat nyrkinkokoisia ja sitä pienempiä; multa vain hyvin heikosti nokipitoista. Poltetun luun siruja tavattiin kaikkien koekuoppien kohdalla jo pintaturpeessa, nähtävästi peltotyökalujen esiinnostamia. Kuopan I kohdalla tuli koskematon soramaa vastaan 50 cm syvällä, kuopassa II 30 cm syvällä ja kuopassa III 35 cm syvällä. Kaikista kuopista saatiin poltettuja luita, vaikkakin heikosti. Koekuopan IV kohdalla oli maan

pinnassa luun siru, mutta kuopasta sellaisia ei tavattu. Mahdollisesti hautaus ei ulotu siihen asti.

Ympärillä olevassa pellossa oli 2 m:kin päässä kumpareesta myyrien maanpinnalle työntämissä multakasoissa poltettua luuta joku siru. Ne lienevät rauniosta kulkeutuneita. Pelto on savimultamaata.

15 m luoteeseen tarkastetusta kunnaasta on 50 m mittainen n 2 m korkea hiekkaharjanne, jonka juurelta pohjoispuolella löytyi suurehko palaneen luunpala. Harjuksessa on lukuisasti vanhoja perunakuoppia. Niiden seinämiä tarkastettiin, mutta missään kohdassa ei ollut havaittavissa polttohautauksen merkkejä.

10. Luolajan Kalmaanmäen kalmisto.

Vanajan pitäjän Luolajan kylässä Seppälän talon n:o 1 (om.

Tiitus Seppälä) maalla 3,4 km länteen Vanajan kirkosta, 350

m pohjoiseen Hattelmalan järven luoteispäästä ja 200 Rengon

maantiestä olevassa Kalmaanmäessä on polttohautausta.

Ks. kartta n:o 1; KM 11117:1-2; valok. n:o 7.

Kalmaanmäen muodostaa nykyään kaksi peltojen keskellä lähikäin olevaa metsäistä kukkulaa. Ne ovat aikaisemmin olleet yhtenä itä-länsi-suuntaisena harjanteena, mutta nyt erottaa ne keskellä olleeseen notkelmaan tehty pari sarkaa leveä pelto.

Läntinen mäki on hieman itä-länsi suunnassa soikea 65 x 40 m laaja ja n. 4 m korkea sekametsää kasvava kukkula. Maa on nurmen peittämää hyvin kivikkoista moreenisoraa.

Koekuoppa I tehtiin mäen päivänpuoleiseen osaan, eteläkaakkosrinteeseen 10 m mäen reunasta. Se oli n. 2 m² laaja ja metriä syvä mahdollisen ruumishautauksen toteamista varten. Löydöksinä siitä tavattiin heti pintaturpeen alta palaneen luun siru ja jonkunverran syvemmältä suuri saviastian kappale. 40 cm syvällä loppui tumma humuspitoinen maa.

Koekuoppa II tehtiin mäen itärinteeseen. Se oli vähän edellistä pienempi, mutta samansyvyinen. Löydöksenä saatiin yksi luunsiru.

Kolmas kuoppa kaivettiin aivan ensimmäisen yläpuolelle mäen laen laidalle. Siitä tavattiin heti pintaturpeen alta 15 cm syvältä runsaanlaisesti poltetun luunsiruja ja saviastianpalanen. Humusmaan tapaista multaa oli 30 cm paksusti.

Pienempiä koekuoppia tehtiin mäkeen eri tahoille, mutta enempää selvyttä polttohautauksen luonteesta ja sijainnista ei saatu.

Itäinen Kalmaanmäen osa on pienempi ja matalampi ja kasvaa nuorta metsää. Tarkastuksissa todettiin maan olevan siinä jokseenkin kivetöntä hiekkää. Hautauksen merkkejä ei havaittu.

Kaivaukset mailla tapaantuivat kalmistoon viittaavan mieron johdosta

11. Ikaaloisten Kinnarin talon kalmisto.

Vanajan Ikaaloisten kylän Kinnarin talon asuinrakennuksen nur-

kalla 6.7 km pitäjän kirkosta kaakkoon, Vanajaveteen.

laskevan Puujoen eteläpuolella kilometrin päässä Tu-

rengin maantiestä on ruumiskalmisto.

Ks. Helmer Salosen (- Salmon) tarkastuskertomus v:ltä 1929 ja Nils Cleven kaivauskertomus v:ltä 1930 top. ark:ssa.
Kartta n:o 2; KM 9110:1-2, 9199:1-6; valok. lev. n:o 7220-21, 7832-34.

Tutkittu kalmisto sijaitsi jylhän Kiianlinnan juurella Puujoen polvekkeen kohdalla. Jokeen on luoteen ja koillisen suunnissa matkaa n. 600 m. "Kalmistopaikka on loivasti viettävää rinteeseen alareunaa. Maa on paikalla hietaperäistä, n.k. rapparihietää, jokunen kivilohkare on siellä täällä."

Hautausalue lienee ollut n. 10 m läpimittainen, suurin osa on siitä nähtävästi jäänyt asuinrakennuksen ja kuistin alle. Rakennuksen itä- ja lounaispuolella havaittiin tutkittaessa 4 osittain tuhoutunutta ruumishautaa. Kaikkien suunta oli lounaasta koilliseen.

Löytöinä saatiin haudoista ja paikalta muualle siirretystä maasta: vyösolki, puukko, tulusrauta, 2 hevosenkenkösolkea sekä kangaspala, jossa oli pronssirenkaita. Kalmisto on ristiretkiajalta.

B. MUINAISLINNAT JA LINNA - NIMI - SET PAIKAT.

HÄMEENLINNA JA MAASEURAKUNTA.

12. Aulangon linna.

Hämeenlinnan kaupungin maalla 2.9 km kaupungin kirkos-

ta pohjoiseen Aulangonjärven lounaispuolella kansan-

puistossa oleva "Näkötornivuori". Korkeus järven pin-

nasta n. 70 m, merestä n. 150 m.

Ks. Kartta n:o 1 ja 3; valok. n:o 8; Jouko Voionmaa: Hämeen muinaislinnoja, stip.ketromus vv. 1935-36, n:12 (ss. 38-39); Aksel Heikel: Kertomus muinaisjäännöksistä Hauhon kihlakunnassa, v. 1878, s.49; Hjalmar Appelgren: Suomen muinaislinnat. SMYA XII, v. 1891, n:o 65 (s. 34); Matti Sauramo: Eräistä Hämeen muinaislinnoista. SMYA XL, v. 1934, s. 212;

J. Ailio: Tarkastuskertomus v. 1921 top.ark:ssa.

Linnavuoren läntisen puiston puoleinen sivu on verraten jyrkkää penkereittäin kohoavaa metsäistä rinnettä, järven puoli on pystyjyrkkää kalliota. Vuoren laki on n. 100 läpimittainen, kupera ja metsää kasvava. Näkötornin luona on paljasta kalliota.

Lakea kiertää lännessä ja luoteessa selvästi havaittava 100 askeleen mittainen terassimainen valli. Se on n. 1 m korkea, paikoin 5-7 m leveä ja suurimmaksi osaksi nurmen peittämä. Vallia ei ole tarkemmin tutkittu, mutta arvellaan sen paremmin sopivan muinaislinnan varustusten pohjaksi kuin muinaiseksi rantaterassiksi.

Puutarhakäytävät katkovat vallin 2-3 kohtaa ja puistoa ja rakennuksia tehtäessä sitä lienee turmeltu. Mäen lounaisreunalla juuri terassin päällä olevaa Kahvitupaa oli tarkoitus syksyllä 1939 ruveta laajentamaan. Osa vallia joutuisi silloin ^{työn} jalkoihin.

VANAJA.

13. M a n t e r e e n l i n n a .

Vanajan pitäjän Mäskälän kylässä Katisten kartanon maalla Katumajärven lounaisrannalla 1,5 km pitäjän kirkosta itäkoilliseen. Korkeus on 67,6 m yli järven pinnan ja 150,8 m merestä.

Ks. Kartta n:o 1;

Voionmaa, e.m. t. n:o 11 (ss. 34-37); Sauramo e.m.t. ss. 213-14. Appelgren n:o 66 (s. 35); Ailio, kert. top.ark:ssa v. 1921.

Linnavuori on luode-kaakko suuntainen pitkänomainen metsäinen kallio, jonka koko itäpuoli järven puoleinen sivu on jyrkkää, mantereenpuoli melko helposti noustavaa. Päällys on n. 200 x 100 m laaja, tassisehkoa kalliota.

Vuoren koko läntinen reuna on täytynyt olla varustettu. Kahdessa kallion notkelmassa onkin vielä nähtävänä vähäistä kivivallia sisäänpäin antavine portin pieleksineen. Niitä ei pidetä luonnon työksi mahdollisina, joten linnavuori todennäköisesti on muinaislinna.

Pirunkirkko, ^{pesä} ks. s. 31.

14. L i n n a n p ä ä .

Vanajan Kankaantaan kylässä Vanajaveden länsirännällä 1,5 km lounaaseen pitäjän kirkosta oleva hiekkaharjanne. Korkeus järven pinnasta 45 m ja merestä 126 m (kartan n:o 2 muk.)

Ks. Kartta n:o 1 ja 2; valok. luett. n:o 7665-66. Voionmaa, n:o 9 (ss. 31-34); Heikel, ss. 50-52; Appelgren n:o 67 (ss. 35-36); Sauramo ss. 212-13; Ailio, kert. top.ark:ssa v. 1921.

Linnanpää on osa Hakovuoreksi kutsuttua Hattelmalan selänteen rinnakkaisharjua. "Sen pituussuunta on käyrästi luoteesta etelään. Koillis- ja itärinne viettävät äkkijyrkästi suoraan järveen, harjumaat jatkuvat eteläpäähän takana, joka matalasti ja pengermäisesti alenee syvälle lukkoon, länsipuolella on pääsemättömän jyrkän rinteiden alapuolella suo".

Harjun päällystä on n. 250 x 10 m, keskellä on poikkipäin notkelma. Molemmissa päissä on penkereillä sijaitsevia jätteitä kaksinkertaisista kivivalleista sidevalleineen. Luoteispäässä olevat vallit ovat selvemmät, eteläpäässä on huvila-asutus niitä turmellut.

Professori Sauramo on todennut, että ainakin luoteispään vallit ovat ihmisten tekemiä, joten Linnanpää siis on muinaislinna.

Linnamäen luoteispäässä on nyt topografinen tähytystorni.

15. P a l v a a n l i n n a .

Vanajan Miemalan kylän Pietilän talon maalla 2.6 km etelään pitäjän kirkosta lähellä Vanajaveden länsirantaa oleva hiekkaharju. Korkeus merestä 48.7 ja Vanajavedestä 129.7 m (Voionmaa.)

Ks. Kartta n:o 1-2; Voionmaa n:o 8 (ss. 30-31)

Palvaanlinna on Hattelmalan harjanteen jatkeena olevan harjun selänne Hämeenlinnan-Turengin maantien vierellä n. 250 m Vanajaveden rannasta. Se on n. 150 x 50 m laaja luode-kaakko-suuntainen ja päihin soukkeneva. Keskellä on pitkinpäin oleva iso notkelma.

Harjun rinteet ovat vaikeasti kivuttavia ja pitää Voionmaa mahdollisena, että kyseessä olisi muinaislinna. Harjun eteläpäässä notkelman suulla hän on ollut havaitsevinaan mahdolliset portinpielleskivet.

16. K i i a n l i n n a .

Vanajan Ikaaloisten kylässä Rekolan talon maalla 6.7 km kaakkoon pitäjän kirkosta oleva hiekkaharjanne. Korkeus Vanajavedestä 32 m, merestä 113 m.

Ks. Kartta n:o 2; valok. luettelo n:o 7222-24;
Voionmaa n:o 7 (ss. 28-29); Appelgren n:o 68(s.36)

Linnamäki on korkea moreeniharju useiden muiden harjanteiden joukossa 800-900 m päässä Vanajan vesiväylästä. Harju on luode-kaakko-suuntainen, laki 60 x 15 m, kyljet vaikeasti kivuttavia, päät loivemmat. Laki on kupera. Mäki on ollut helposti varustettavissa ja Voionmaa pitääkin sitä melko varmana muinaislinnana.

Kilpa-autoilija K.A. Ebb, jolla on huvilapalsta linnamäen juurella, aikoi v. 1939 raivata pujotteluhiihtoradan mäen kaakkoisrinteeseen.

17. V u o h t e n l i n n a .

Vanajan Ison-Luolajan kylän Seppälän talon maalla.

Ks. Kartta n:o 1;
Voionmaa n:o 10 (s. 34).

"Vuortenlinna on kylän vieressä oleva matala kivikkomäki, jota millään syyllä ei voi pitää muinaislinnaksi edes mahdollisena. Paikkakunnalla mainittiin mäen olleen talojen yhteisenä sikotarhana."

18. K ä e n l i n n a .

Vanajan Luolajan kylässä Lassilan talon metsämaalla 3.8 km pitäjän kirkosta lounaaseen ja 1.5 km etelään Hattelmalan järvestä oleva suosaarekkeen kumpare.

Ks. Kartta n:o 1;
P. Kaarela, Vanajan paikannimistö. Tiet. seur. kok:ssa,

Käenlinna on samannimiseen suohon pistävän laajahkon kumpareisen moreeniniemekkeen läntisän suon laidassa oleva kukkula. Se on kekomainen verraten jyrkkärinteinen, tyvestä n. 25 m läpimittainen ja kymmenisen metriä ympäristöä korkeampi. Minkäänlaiseksi turvapaikaksi se ei ole ollut kelvollinen.

19. L i n n a i n m ä e t 1. L i n n a m ä e t .

Vanajan pitäjän Koljalan kylässä Harvialan kartanon maalla 17.4 km itään pitäjän kirkosta (taloud. kartan muk.) ja kilometrin Turengin-Lammin maantien itäpuolella oleva suon kanas.

Ks. Kartta n:o 10;
Voionmaa n:o 11 a (s. 37) Selinummen Linnamäet.

Linnamäet ovat 4 hevosenkengän muotoisesti kaaressa sijaitsevaa moreeniharjannetta, jotka jakavat Lempellon suon kahteen osaan. Eteläisin mäki on 600 m Ison-Haanperän talosta pohjoiseen ja pohjoisin saman verran Selinummen talosta etelään.

Mäet, joita pitkin kulkee polku suon poikki, ovat kaikki laeltaan n. 20 x 20 m. Rinteet ovat jyrkkähköt, jyrkimmät III:ssa, IV, lounaisin, joka sijaitsee Haanperän peltojen laidassa, kuuluu nyt Linnainmäki-nimiseen uutitaloon.

Mäkiä tuskin on käytetty muinaislinnojen tapaan.

C. U H R I K I V E T .

Todettuja ja luetteloon merkittyjä uhrikiviä on kyseisellä alueella lukuisesti, mutta epäilemättä on niiden lisäksi useita muita kiviä käytetty uhrauksessa.

Uhrikivinä on nimittäin luetteloitu vain sellaiset tiedossa olevat kivet - niitä tullaan vielä löytämään lisää ja monia on myös viljelyksen tieltä hävitetty - , joissa on ainakin yksi selvästi tunnettava uhrikuoppa. Kuitenkin on niissä olevat paljon heikommatkin kuoppanteet merkityt karttapiirroksiin ilmeisinä uhrikuoppina.

Koska tällaiset varmat uhrikivet eivät ole kokonsa tai muotonsa puolesta mitenkään merkittäviä, - ainoastaan kivilaji niissä on valikoitua joko helposti hakattavaa karkeaa ja vaaleaa maasälpägraniittia tai harmaata rapautuvaista gneissia - on sijaintipaikalla täytynyt olla määräävä osuus niiden valinnassa. Sen vuoksi on oletettava, että myöskin sellaisia uhrikivien lähistöllä usein tavattavia kiviä, joissa on havaittavissa ainoastaan heikkoja uhrikuopan tapaisia painanteita, on käytetty uhrauksiin. Kuoppien pienuuden syynä voi olla kivilajin lujuus tai kiven vähäisempi käyttö.

Ilmiöön, että uhrikivissä yleensä on säännöttömästi sijaitsevana kaikkia syvyys- ja suuruusasteita olevia kuoppia, voi olla syyinä kuoppien "kuluminen" käytön takia. Esimerkiksi oletetaan olleen tapana hakkaamalla puhdistaa kuoppa ennen uhrausta. Uhrikuoppien lukumäärän lisääntymisen ja ehkä uuden kivenkin käyttöön oton läheisyydestä on voinut aiheuttaa entisissä kuopissa olevat uhrin, joita ei ole haluttu poistaa.

HÄMEENLINNA JA MAASEURAKUNTA.

20. K i r s t u l a n u h r i k i v i .

Hämeenlinnan maaseurakunnassa olevan Kirstulan kartanon maalla Vanajaveden rannalla sijaitsevan polttokalmiston n:o 3 (ks. ss. 4-5) keskessä pitäjän rajan vaiheilla, mahdollisesti Hattulan puolella.

Ks. Kartta n:o 1 ja 5; karttapiirros n:o 1; valok. n:o 1 ja 9; Sirkka Ojala: Luettelo Hattulan pitäjän kiinteistä muinaisjäänöksistä, stip. kertomus v. 1939, n:o 10 (s.16).

Uhrikivi, jonka oli löytänyt tallimies Teemu Niemelä, sijaitsee rantakedolla lähellä polttohautauskumpuja. Kedolla on useita paljon suurempiakin kiviä, ja aivan uhrikiven vieressä on pari samankokoista maakiveä.

Kivi on hyvin rosopintainen, harjava, 2,5 x 2 m laaja ja 80 cm korkea, päällystä kaakkoon viettävä. Uhrikuoppia on 18(-20) kpl. Kaikki sijaitsevat kiven keskiharjanteella, suurin osa luoteispäässä korkeimmalla kohdalla olevalla pienellä länteen kallistuvalla tasanteella. Muut ovat etelään päin kaltevalla harjanteella. Kuopat ovat kaikki matalahkoja ja jokseenkin samansuuruisia: rykelmässä olevat 5-6 cm läpimittaisia ja n. 2 cm syviä, keskellä kiveä 7 cm levyisiä ja 1-2 cm syviä. Rykelmän kuopista on kaksi yhdistetty toisiinsa ja kahdesta muusta muodostaa polvekas kanava kaksoiskuopan. Kiven pohjoiskyljellä 20 cm harjasta on 45° kaltevalla pinnalla 18 x 5 cm laaja kouru, joka ilmeisesti myös on uhrikuoppa. - Kivilaji on harmaata helposti rapautuvaa gneissia.

21. Ojoisten Kivikolunpellon „Rajakivi.“

Hämeenlinnan kaupungin ja valtion maan (ent. Ojoisten talon) rajalinjalla n. 600 m luoteeseen kaupungin laidasta, Alakansakouluseminaarin luota, on suuri uhrikivi.

Ks. kartta n:o 1 ja 11; karttapiirros n:o 2; valok. n:o 10-12.

Uhrikivi on hyvin karkeaa, melkein valkoista graniittia; kooltaan 360 x 270 cm, korkeus 120 cm. Itäinen sivu on luisu, muut pystysuorat; päällystä ehjä ja lievästi kupera. Uhrikuoppia on 136(-139) kpl. Ne sijaitsevat kaikki kiven yläpinnalla. Keskellä korkeimmalla kohdalla on tasaisehko m² laajuinen alue, jossa niitä on vierivieressä.

Kooltaan ovat kuopat hyvin eri kokoisia, yleisimmin 7-8 cm läpimittaisia ja 2 cm syviä. Suurin kuoppa on 6 cm syvä ja 11 cm läpimittainen. Toinenkin 6 cm syvä uhrikuoppa on sekä 4 kpl 5 cm syvyisiä. Pari kuopista on soikeata ja 20 on syvemmän tai matalamman kourun avulla yhdistetyt parittain toisiinsa. Yksi kouruista on syvä polvikouru. Kiven luoteiskulmassa olevien kahden reunimmaisena kuopan pohja on aivan luisu.

Kivikolunpelto, jolla uhrikivi sijaitsee, on ainoa kivikkoalue kaupungin ja Ojoisten välillä. Paikka on tasaista ketoa, suurehkoja maakiviä on runsaasti, vaikka muurari Kustaa Lehtonen (os. H-a, Rinke-

linmäki), jolla kiveen rajottuva valtion maa on vuokralla, kertoi niitä hävittäneensä. Uhrikiven itäpuolelta alkaakmaa viettää notkelmaan. Tässä rinteessä on aikaisemmin ollut lähteitä, mutta nyt ne ovat tukitut ja salaojitetut.

Uhrikivi on suurin paikalla olevista kivistä. Muurari Lehtonen kutsui sitä Rajakiveksi. Sen eteläpuolella oli havaittavissa 9 m etäisyyteen asti rehevämpää nurmea kuin muualla ympäristössä. Kynnettäessä oli siltä alueelta tullut runsaasti luita, ja kiven luota löytyi tutkittaessa eläimen lapaluu, meisselillä rautalevystä irroitettu varras ja kirjava kankaan pala. Paikalla on mahdollisesti ollut kuopanne, jota hiljan on käytetty kaatopaikkana.

22. Ojoisten Kivikolunpellon uhrikivi.

Hämeenlinnan maaseurakunnan alueella valtion omistamalla, Kustaa Lehtosen vuokraamalla, Ojoisten talon maalla, 50 m lounaaseen uhrikivestä n:o 21.

Ks. kartta n:o 1 ja 11; karttapiirros n:o 3; valok. n:o 10 ja 13.

Uhrikivi on tasaisella kedolla. Sen kivilaji on harmaata kärkeää graniittia, koko 1.4 x 1 m, korkeus 35-15 cm. Muodoltaan kivi on soikea, pinta lattean kupera, loivasti itään viettävä. Keskellä kiveä on 1-2 uhrikuoppaa. Toinen on 6 cm läpimittainen ja senttiä syvä, toinen hieman pienempi puolen sentin syvyinen painame.

VANAJA.

23. Paavolan uhrikivi.

Vanajan pitäjän Mäskälän kylän Katisten kartanon maalla ent. Paavolan talon Niemi-1 Kärkipellolla 2.8 km pohjoiskoilliseen pitäjän kirkosta, Katumajärven itärannasta n. 150 m.

Ks. Pekka Kaarela: Vanajan uhrikivet, kert.top.ark:ssa;
Kartta n:o 1 ja 12; karttapiirros n:o 4; valok. n:o 14-16.

Uhrikivi on kooltaan 200 x 145 cm, korkeus 60 cm. Muodoltaan se on soikeahko, ehjä- ja kuperapintainen, päällys loivasti luoteeseen viettävä. Uhrikuopat 16 (=17) kpl., sijaitsevat pitkän kiven harjavaa keskustaa, syvimmät korkeammassa koillispäässä. Suurin on 8 cm läpimittainen ja 3 cm syvä. Pienimmän läpimitta on 4 cm. Yleisin syvyys on 1-2 cm. - Kivilaji on karkeaa, vaaleaa maasälpägraaniittia.

Kivi sijaitsee pellon keskellä olevalla 8 x 12 m laajassa viljelemättömässä karikossa. Siinä on 6 x 6 m kooltaan oleva ja 1 m korkea maansekainen raunio ja uhrikivi on sen laella. Peltoaukealla on pari muutakin samantapaisia kivikkoista kumpareita ja suurehkoja maakiviä siellä täällä.

24. S a l o n u h r i k i v i .

Vanajan Paikkalan kylässä kirkonvartija Kaarlo Salon pihalla n. 150 m kaakkoon kirkosta ja 150 m rautatiestä.

Ks. Kaarela: e.m.k.

Kartta n:o 1; karttapiiirros n:o 5; valok. n:o 3 ja 17.

Kivi on 80 x 55 cm laajuinen 10 cm korkea, tasapintainen ja rinteeseen mukaisesti länteen viettävä. Kuoppia on 1(-2) kpl. Korkeimmassa kohdassa koilliskulmassa oleva on 6 cm läpimittainen ja 2½ cm syvä. Se on tavallisuudesta poikkeava, suippopohjainen (√), ikäänkuin hakkauksen jälkeen täyskairattu. Toinen kuoppa on saman kokoinen, mutta matala.

Uhrikivi on uuden hautausmaan luota alkavan P-E-suuntaisen 150 m pitkän harjanteen eteläpäässä, korkeimmalla kohdalla, n. 10 m etelä- ja länsireunoista. Mäen länsikupessa olevasta kirkonvartijan asunnosta (ks. valok. 2) se on 17.5 m itään. Pihamaa on kivikkoista. Sillä lienee aikaisemmin ollut rakennuksia ja on mahdollista, että kiven suurimman kuopan erikoinen muoto johtuisi siitä, että sitä olisi käytetty saranakuoppana.

Paikkaa kutsutaan entisen kirkonvartija Nälbergin mukaan myös Neulavuoreksi.

25. Viitahaan uhrikivi.

Vanajan Mäskälän kylässä Imatran Voima Oy:n höyryvoima-aseman maalla entisessä Katisten kartanon Viitahaassa 140 m luoteeseen suuresta polttokalmistosta (n:o 7 ja 8).

Ks. Alma Aarni, Vanajan uhri- ja tarunomaisista kivistä.
Kotiseutu 1935 s. 103;
Kartta n:o 1 ja 6; karttapiirros n:o 6; valok. n:o 6 ja 18.

Kivi on 20 cm paksu latteaa, päältä kupera laaka, koko 1.9 x 1 m. Kaakkoon kaltevan pinnan korkein kohta pohjoiskärki on 30 cm maasta. Uhrikuoppia on 56(-59) kpl. Ne ovat hyvin eri syvyisiä ja suuruisia ja täyttävät koko kiven pinnan lounaislaitaa lukuunottamatta. Suurin kuopista on 10 cm läpimittainen, 4 cm syvä. Pari muutakin kuoppaa on samansyvyistä, yksi 5 cm syvä. Yleisimpiä ovat n. 1 cm syvyiset kuopanteet. Pienimmän uhrikupin läpimitta on 5 cm. Matalilla kanavilla on yhdistetty toisiinsa kuoppia neljän, kolmen ja kahden kuopan ryhmissä, yksi kutakin lajia. Lisäksi on yksi kaksoiskuoppa. - Kivilaji on harmaata hienorakeista gneissia.

Uhrikivi ei ole enää maakivi, vaan sen tasainen alapinta lepää toista samantapaista kiveä vasten. Alkuaan ne ilmeisesti ovat olleet samaa kiveä, joka sittemmin on lohennut kahtia. Päällimmäistä osaa, nykyistä uhrikiveä, näyttää sen jälkeen kierretyn aluskiven päällä 100°. Joka tapauksessa täytyy olettaa kiven alkuaan olleen sellaisessa asennossa, että nykyinen itäsyrrä, jossa vahvimmat uhrikuopat ovat, on ollut kiven korkein kohta. Tiedetäänkin aarteensijäin liikutelleen kiveä ja kaivelleen sen alustaa. Löydettäessä n. v. 1925 mainitaan kiven olleen maanpintaa alempana.

Kiven sijaintipaikka on tasaista kivikkoista metsämaata. Aivan uhrikiven luona on suuria ja korkeita kivenjätkäleitä.

Kuopallinen kivi, käsikiven teelmä (?) ks. s.25.

26. Perttulan uhrikivi.

Vanajan Miemalan kylässä Perttulan Tylsämielisten Kasvatuslaitoksen työnjohtajan asunnon luona 1.4 km pitäjän kirkosta etelään ja

250 m Vanajaveden rannasta.

Ks. Alma Aarni e.m.k. s. 103;
Jouko Voionmaa tark. kertomus v. 1935 top.ark:ssa;
Kartta n:o 1; karttapiirros n:o 7; valok.n:o 19,21;
lev. n:o 10168-69.

Uhrikivi on kooltaan 1 x 1,2 m, ympyrän sektorin muotoinen. kuperahko ja n. 30 cm korkea. Sen pinta on täynnä jokseenkin samansuuruisia uhrikuoppia, 45(-46) kpl. Syvimät kuopat ovat länsireunal-la, yleensä 3 cm, pari 4 cm syviä ja läpimitta on 7-8 cm. Kiven itä-osassa ovat kuopat 1-2 cm syviä ja 5-8 cm läpimittaisia. Useiden kuop-pien välisiä seinämiä on hakattu kourumaiseksi ja yhdistetty näin nel-jäkin kuppia toisiinsa. - Kivi on harmaata graniittia.

Kivi sijaitsee työnjohtajan puutarhan kuusiaidan luona n.s. Perholan palstan rajalla Mustankannon pellon laidassa 23 m itään työn-johtajan asunnon kaakkoiskulmasta. Sijaintipaikka on kivettömällä loivasti pohjoiseen, Vanajaveteen viettävällä rinnepellolla. Entinen Vanajan rantaterassi on n. 100 m päässä.

Perholan palsta oli n. 30 v. sitten, jolloin se erotettiin Tii-rikkalan maista ja nykyinen työnjohtajan asunto rakennettiin, ollut kivikkoista männikköä. Uhrikivi löydettiin n. v. 1924, kun sellaisen olemassaolosta huhuttiin. Kivi oli silloin matalammalla, alavampi koil-lispuoli peltomullan peitossa. Voiomaan käynnin jälkeen sitä pari aar-teenetsijää liikutteli ja se nousi korkeammalle.

27. J u p p a l a n u h r i k i v i .

Vanajan Miemalan kylän Juppalan talon riihimäellä 1,5 km. eteläkaakkoon pitäjän kirkosta, 300 m Vanajaveden rannasta ja n. 250 m länteen talosta.

Ks. kartta n:o 1 ja 13-14; karttapiirros n:o 8; valok. n:o 20-21.

Kivi on kookas, latteahko, pinta hyvin epätasainen; koko 3 x 2,1 m, korkeus 30-60 cm. Pinta viettää hiukan luoteeseen. Kiven korkeimmat kohdat ovat eteläpää ja itäreunassa oleva harjanne, jossa uhrikuopat, 4 kpl. sijaitsevat. Niiden koot ovat: 7 x 8, syvyys 2 cm,

6 x 6 - 2 cm, 6 x 6 - 1,5 cm ja 5 x 5 - 1 cm. Pohjoisimmat kuopat ovat vähän rapautuneet. Niiden luota on kiven pinnasta lohjennut kappale, mutta siinä tuskin on ollut uhrikuoppia. — Kivilaji on harmaata, rapautuvaa gneissiä.

Uhrikivi on sijainnut muutama vuosi sitten hävitetyn riihen alla. Paikka on viljelemätöntä löuhikkoa, ja siven uhrikiven äärelä on sitä suurempia ja korkeampia kiviä. Maa alkaa kiven luota viettää luoteeseen Vanajaveden. Entisen rannan terassi on n. 100 m:in päässä (Ks. kartta n:o 13).

28. J u p p a l a n u h r i k i v i , h ä v i t e t t y 1 9 3 4 .

Vanajan pitäjän Miemalan kylän Juppalan talon maalla n.s. Patakiven pellolla 32 m kaakkoon kivistä n:o 27.

Ks. Kaarela e.m.k.top. ark:ssa;
Kartta n:o 1, 13-14; piirros n:o 9.

Kivi on suuri "graniittia n. 4 m pitkä, $1\frac{1}{2}$ m leveä n. 1 m korkea, päältä tasainen. Kuppeja on 4 kiven etelänpuoleisessa lappeessa".

Kaarelan mukaan oli kivi sijainnut n. 125 m talosta, 20 m riiehestä ja n. 200 m Vanajavedestä. Kiven luona oli ollut kaksi pienempää kiveä ja yhdessä ne olivat muodostaneet siksi suuren esteen pellon viljelykselle, että ne syksyllä 1934 haudattiin sijaintipaikalleen. Maan kasvun perusteella oli hautauspaikka vielä todettavissa. (Ks. kartta n:o 14). Uhrikivi oli keikahtanut kaivettuun kuoppaan ylösalaisin, joten uhrikuopat ovat nyt alaspäin olevalla pinnalla.

29. T i i r i k k a l a n u h r i k i v i , h ä v i t e t t y
1 9 6 9 .

Vanajan Miemalan kylän Tiirikkalan talon maalla Patakiven pellolla n. 100 m luoteeseen n:o 27:stä.

Ks. kartta: Kallinen

Ks. Kaarela e.m.k.
Kartta n:o 1 ja 13.

Kivi hävitettiin v. 1909 "kun tarvittiin navettaan peruskiviä. Kivi sijaitsi Patakiven pellolla n. 75 m edellisestä, n. 150 m Mikolan rakennuksesta ja n. 150 (?) m rannasta.

Kivi oli samantapainen kuin Viitahaassa olevakin ja kuulema kuppeja täynnä niinkuin sekin."

Epävarma uhrikivi on Juppalan talon riihimäellä

(ks. kartta n:o 14) 1.7 m tiilisen viljamakasiinin pohjoisnurkasta ja 6 m länteen kivistä n:o 27.

Kivi on 115 x 85 cm laaja ja n. 40 cm korkea, pinta jokseenkin vaakasuora, rosoiseksi rapautunut. Keskellä on vierekkäin 8 cm ja 3 cm läpimittaiset kuopanteet.

Kuopallisia kiviä ks. s. 26.

30. K i n n a r i n u h r i k i v i .

Vanajan pitäjän Ikaaloisten kylän Kinnarin talon maalla 4,5 km pitäjän kirkosta kaakkoon ja n. 200 m talosta ja sen luona olevasta kalmistosta n:o 11-länsiluoteeseen.

Ks. kartta n:o 2; karttapiirros n:o 10; valok. n:o 22-23.

Uhrikivi on kooltaan 2,7 x 2 m, korkeus 20-90 cm. Se on pitkänomainen, suunta rinnettä vastaan kohtisuora, ehjäpintainen, kuperahko. Päällisyys on vaakasuorassa asennossa. Alkuaan kivi on ollut soikea, mutta itäkulmasta on lohennut suuri laaka ja kaatunut maahan kiven juurelle. - Kivilaji on jokseenkin valkoista graniittia.

Kuopat, 12(-14) luvultaan, ovat keskellä kiveä. Ne ovat kooltaan hyvin erisuuruisia ja matalahkoja. Kaksi on 2,5 m syvä, kaksi 2 cm ja läpimitta vaihtelee 4-9 cm.

Kivi sijaitsee verraten jyrkästi koilliseen viettävällä kedolla. Rinteen alla, 50 m uhrikivestä kulkee viljelystie ja maa jatkuu sitten tasaisena peltona puolen km etäisyydellä kulkevaan Vanajan vesiväylään asti. Kinnarin talon puimala on 30 m itään uhrikivestä. Kedolla, jolla kivi sijaitsee, on suuria maakiviä siellä täällä, mutta ei yhtään uhrikiven läheisyydessä. Kiven oli talon väki keksinyt 3 v. sitten.

31. H a r v i a l a n u h r i k i v i .

Vanajan pitäjän Harvialan kylän Harvialan kartanon maalla 4.7 km

pitäjän kirkosta itäkaakkoon, 1 km Katumajärven kärjestä kaakkoon ja 500 m luoteeseen kartanosta.

Ks. Alma Aarni e.m.k. ; Voionmaa, matkakertomus v:ltä 1935 top. ark:ssa.
Kartta N:o 2 ja 15; karttapiirros n:o 11; valok. n:o 24, valok. luett. n:o 10167.

Uhrikivi on kooltaan 1,4 x 1 m, korkeus 30-45 cm. Soikeahko, lattea, jokseenkin tasainen pinta viettää hieman pohjoiskoilliseen. Uhrikuopat, joita on 15(-17), ovat hajallaan kiven tasanteella. Ne ovat kooltaan hyvin erilaisia; suurin on 8 cm läpimittainen ja 3 cm syvä, yksi on 7 cm läpimitaltaan ja 2,5 cm syvä ja yksi 6 cm leveä, 2 cm syvä. Useimmat ovat \pm 1 cm syviä. Pienin on 4 cm läpimitaltaan. Kahta kuoppaa yhdistää matala kouru. - Kivilaji on keskikarkeaa vaaleaa graniittia.

Kivi sijaitsee Sääjärvestä Vanajaan laskevan Harvialan joen polvekkeen sisäpuolella olevalla pienellä metsikkökunnaalla 200 m joesta. Metsikössä, jossa aikaisemmin on ollut Marjonien torppa, on Harvialan konttoripäällikön asunto. Uhrikivi on 80 m asuinrakennuksesta ja 30 m tiilisestä kellarista luoteeseen metsikön pohjoisemman haarakkeen tyvessä. Sijaintipaikka on alavaa reheväkasvuista lehtomaata, jossa on maakiviä.

Toinenkin uhrikivi lienee jossain Harvialan maalla. Lehtori Felix Seppälä ilmoitti konttoripäällikkö Pöyhösen kertoneen, että hän oli Harvialan lähistöllä löytänyt uuden uhrikiven. Hra Pöyhönen kuoli heinäkuussa 1939, ja kukaan muu ei tästä kivistä tiennyt eikä sitä onnistuttu löytämään.

Kivi on Harvialan Niemen)joessa, 2 km kartanosta lounaaseen. H. Salus käynyt paikalla 17. 7. 1958. Kartanuss Top. ark.

D. EPÄMÄÄRÄISET KIINTEÄT MUINAIS- JÄÄNNÖKSET.

I UHRILÄHTEET.

Uhrilähteitä tunnetaan Hämeenlinnan ja Vanajan seudulta run-

saasti, mutta vain n.s. sammaslähteinä. ¹⁾ Niitä käytettiin yleisesti vielä 40-50 v. sitten. On mahdollista, että niiden joukossa on useita, joiden "voima" johtuu jo pakanuuden ajalta. Ne sijaitsevatkin yleensä vanhoilla rintamilla.

H ä m e e n l i n n a j a m a a s e u r a k u n t a .

32. Hämeenlinnan kaupungin puistossa, puutarhurin asunon ja rannan välillä on ollut sammaslähde, jota yleisesti on käytetty. Lähde on nyt peitetty. (Maisteri Alma Aarnin tieto).

33. Vihaisten lähde (1700-l:n tiluskartassa Viaisten lähde.)
(om. Tri Vilho Visa)
Hämeenlinnan Parolan kylän Mäkelän talon maalla n. 600 m talosta pohjoiskoilliseen ja 4.3 km kaupungin kirkosta luoteeseen. Ks. kartta n:o 1.

Lähde on runsasvetinen ja monisilmäinen. Tri Visa tutki n. 40 v. sitten erästä lähteen silmäkettä ja löysi 1 m syvältä olevasta pohjasta toistakymmentä 1700-l:lta olevaa hopearahaa. Nyt on yksi lähteen silmäkkeistä sementtirenkailla varustettuna kaivona.

Lähteen sijaintipaikka on peltojen keskellä ja pienessä metsikössä Kettukallion juurella. Kalliolla kulkee Kirstulan raaja.

V a n a j a .

34. Vankenlähde Vanajan Kankaantaan kylässä Hämeen Piirimielisairaalan maalla 1.5 km länsilounaaseen pitäjän kirkosta ja n. 600 m luoteeseen Linnanpään linnavuorelta. Ks. kartta n:o 1 ja 16.

Lähde on tunnettu sammaslähde, hyvin runsasvetinen ja nyt padottuna muodostaa pienen lammikon. Rannalla on sairaalan pumppuhuone.

1) Lapsen suu tuli valkoiseksi "sampaalle" ja oli kipeä. Tätä tautia parannettiin sammaslähteen vedellä. Myös lampaanmaito paransi samasta. (Henrika Löklund, sepänleski, ikä 79 v.)

35. Sammaslähde on Vanajan Heinäjoen kylässä Harviälän maalla lähellä Janakkalan rajaa korkean Lintuvuoren pohjoispuolella 11,8 km itäkaakkoon. Vanajan kirkosta ja n. 300 m pohjoisluoteeseen Turengin-Lammin tien varrella olevasta Lintumäen talosta. Ks. kartta n:o 2.

Lähde sijaitsee korvessa suon laidassa. Siinä on pari lähteensilmäkettä, uhrilähde on 1 x 1,5 m laaja, 0,5 m syvä. Lasku siitä on kuulema pohjoiseen, kuten sammaslähteille kuuluu, mutta kuivana aikana se tapahtuu suon läpi.

Lintumäen isäntä oli n. 35 v. sitten erään jo kuolleen opettajan kanssa tutkinut lähdeettä ja löytyi tällöin kuparirahoja n. 200 kpl. ja nappejakin. Rahat olivat shillingejä, kopeekoita ja Nikolain aikaisia 10-pennisiä. Pennin rahoja jäi isännän haltuun 75 kpl.

Ison-Haanperän talon vanha emäntä, joka on Lintumäen talosta kotoisin, kertoi ainakin tämän sammaslähteen käytössä olleen sääntönä, että avunhakija ei itse saanut hakea vettä pulloonsa, vaan joku lapsista teki sen ja samalla heitti lähteeseen lunnaan. Ehkäpä aikuiset eivät mielellään vaivautuneet vetisen suon laitaan.

36. Matokiven lähde Vanajan Miemalan kylässä Palvaanlinnen juurella oli sammaslähde. Nyt se on työnjohtaja Jokisen talon kaimona (Maist. Aarnin tieto)

37. Hepoinlähde Vanajan Luolajan (?) kylässä Alajärven pohjoispuolella on sammaslähde (Maist. Aarnin tieto)

38. Huhkojan l. Uhkojan lähde Vanajan Mäskälän kylässä Katisten kartanon alueella ent. Ämmälän talon maalla n. 1,5 km koilliseen Kappolan vuoresta. 3,5 km pitäjän kirkosta on uhrilähde.

Lähde on Huhkojan suon laidassa n. 100 m pohjoiseen louhikkoisesta kettukalliosta kepeän suoniityn etelälaidalla 40 m itäpäästä. Lähde on kooltaan 1 x 2,5 m. Siinä kerrotaan olevan aarrekattilan. (Kirkonvartija Salon tieto).

II KUOPALLISIA KIVIÄ.

39. Käsikiven teelmä (?) KM. 10611. Löydetty v. 1938 Vanajan Mäskälän kylästä Imatran Voima Oy:n alueelta 170 m itään Viitahaan uhrikivestä n:o 25. Ks. kartta n:o 6.

Kivi on soikea, puolipallomainen, koko 44 x 36 cm. paksuus 19 cm. Keskellä on uhrikuopan muotoinen 8 x 8 cm laaja, 2,5 cm syvä kuoppa. Kiven pinta on sileä, hiukan kupera. - Kivilaji on karkeaa vaaleaa graniittia.

40. Uhrikivi (?) Vanajan Miemalan kylän Juppalan talon tonttimaalalla n. 60 m päärakennuksesta koilliseen ja 25 m kivinavetasta luoteeseen. Ks. kartta n:o 13.

Kivi on 2 x 2,5 m, korkeus 0,5 m. Pinta on tassisehko. Sen kaakkoisosassa on 17 x 14 cm läpimittainen n. 2 cm syvä uhrikupin tapaisesti hakattu kuoppa.

41. Patakivi on ollut Vanajan Miemalan kylässä Juppalan talon pellolla. Se on säretty. Peltoa nimitetään Patakivenpelloseksi. (Alma Aarni: Kotiseutu 1935, s. 103.)

42. Veden syövä kivi on Vanajan Luolajan kylässä Hovilan talon maalilla talosta lounaaseen Alajärven rannalla Kanisaarta vastapäätä.

Ks. kartta n:o 1.

Se on vesirajassa oleva pyöreähkö 2 x 2½ m läpimittainen 1.25 m korkea kivi. Kiven laella on lähellä toisiaan 3 kuoppaa, 3-5 cm syviä ja 6-10 cm läpimittaisia. Ne eivät ole muodoltaan säännöllisiä ja lisäksi avartuvat pohjaanpäin.

43. Myllynkiven teelmä on Hämeenlinnan maalaiskunnassa Ojoisten kylässä Viitalan maalla Alajärven Majalahden länsipuolella Hirvönkärki-nimisessä metsässä.

Kivi on 1,35 m läpimittainen pyöreä graniittilaaka, jonka keskellä on 6 cm syvä pystyseinäinen 21 x 19 cm laajuinen soikeahko kuoppa. (ks. kartta n:o 1)

III RAUNIOITA.

Hämeenlinnan maalaiskunnassa Luhtialan kylässä Aulangon järven luoteispuolella 40 m järvestä ja 30 m järven laskuojasta etelään on 11 x 11 m laaja 60 cm korkea maansekainen raunio, jota vähän tutkittiin, mutta tuloksetta. Muitakin kumpareita on seudulla.

Vanajan Mäskälän kylässä Katisten kartanon ja Katumajärven välisellä niemikkeellä on lukuisia nurmattuneita kumpareita. Muutamista tavattiin tarkasteittaessa m.m. tiiliskiven paloja. Kerrotaan Mäskälän kylän sijainneen siinä.

Katisten kartanon eteläpuolella pellolla maantien molemmilla puolilla on useita kiviperäisiä kumpareita. Muutamia todettiin moreenikummuiksi.

Ks. myös kalmistot n:o 1, 6 ja 8.

IV HAUTAUSPAIKKOJA.

Hämeenlinna. "Eilen aamupäivällä löysivät työmiehet Poltinahon kasarmien luona olevasta hiekkakuopasta ihmisen pääkallon ja sääriluun, jotka olivat hyvin maastuneet. Paikalla huomasi olleen muitakin luita, jotka jo maastuneet. Paikalla on aikaisemmin tehty samanlaisia löytöjä". (Hels. Sam. n:o 208 10/9 1910).

Vanajan Luolajan kylässä on Tulimäki l. tulivuori, jolle on "pidetty tulia ja leikitty". Kalmaenmäestä n. 300 m luoteeseen Rengon maantien länsipuolella oleva loiva hietikkoharjanne, jossa on suuri soranottopaikka.

Hiekkakuopasta on tullut usein yleensä hyvin säilyneitä ihmisluita. N. 60 v. sitten, kun luita tuli paljon, kiellettiin siltä kohdalta soranotto. Alue aidattiin ja varustettiin mustalla ristillä kunnan toimesta. Arvellaan paikalla olevan sodan 1808-9 hausta.

Ks. myös kalmisto n:o 2.

V ASUTUSJÄTTEITÄ JA TEITÄ.

Hämeenlinnan maalaiskunnan alueella vankilan maalla Ojoisista Myllypeltoon vievän viljelystien molemmilla puolilla tavattiin peltoa muokattaessa n. v. 1929 kivikiukaita. Ne olivat rivissä, tehdyt nyrkinkokoisista kivistä ja syltää leveitä.

Samalla löytyi oikoteräinen rautakirves, jossa oli katajainen varsi. Terä oli n. 5 cm leveä, silmä kierretty.

Vanajan Kankaantaan kylässä Lehmusniemen talon (Om. Heikki Jatuli) maalla 29 km pitäjän kirkosta lounaseen Pikku-Munakas järven eteläpuolella on pieniä kumpuja.

Niitä on 4-5 kpl talosta 100 m pohjoiseen matalan harjanteen takana lehtomaalla. Ne ovat soikeita, n. 40 cm korkeita ja 2 m pitkiä. Yksikummusta oli hajoitettu. Se oli ollut kivillä reunustettu, päissä suuremmat kivet. Sisältä löytyi maasta hiiltä ja sysiä ¹⁾

1) Uhrilehdon ja uhrikiven kerrotaan olevan vähän etelämpänä Katiskosken pohjoispuolella joen itärannella. Paikka on kumpuista leh-

Vanajan Rastilan Kylässä Eskolan talon maalla (om. Häkinen) Raimasuon länsilaidalle on suosta tavattu siltaa tai laituria.

Paikka on entisestä Turengin ja Janakkalan teiden risteyksestä pohjoiseen n. 300 m. (Ks. kartta n:o 2), nykyisestä risteyksestä luoteeseen ja n. 100 m talosta itäkoilliseen. Ojia tehtäessä oli suon laidasta löytynyt $\frac{1}{2}$ m syvältä pitkinpäin ladottuja tukkeja 2 m leveältä, suunta luoteeseen.

VI SEKALAISIA.

Hämeenlinnan Parolan kylän Tuhkasen maalla on Kamaramäellä kallion juurella lähde, josta on löytynyt ihmisen kalloja.

Tuomarinympyrä (?) on mainittu olevan Vanajan Kankaantaan kylässä Piirimielisairaalan maalla Kelamäellä. (Ks. kartta n:o 16, rakennus n:o 3:n pohjoispuolella).

Kansalaisopiston johtaja Kaarlo Aintila on eräässä kirjoituksessa "Hämeen Sanomissa" arvellut, että mainitun mäen itäpäässä olevassa luontaisessa kivikossa olisi tuomarinkehä. Kahdeksan suurempaa kiveä sijaitsee kyllä kehämäisästi, mutta vain viisi niistä olisi kooltaan istuinkiviksi sopivia, muuttavat n. 15 cm maanpinnasta pistäviä maakiviä.

Hangaskallio, kallio Vanajan pitäjän Kankaisten kylässä Kangasten mäessä 1 km itäkoilliseen Kankaistenjärven pohjoispäästä (Pitäjäkartan 1:20000 muk.).

Kallio on toiselta puolelta jyrkkä. Nyt sen laella oli topografitorni.

E. L I I T T E I T Ä .

I IRTOLÖYTÄJÄ.

a. K i v i k a u s i .

Asuinpaikkoihin viittaavia löytöjä:

tomaata ja suuria maakiviä on runsaasti. Uhrikiveä ei niiden joukosta löytynyt eikä sellaisesta tiedetty. - Seutu ei ole vanhaa asutusaluetta.

Nuorakeraaminen saviastianpala KM 10457, löydetty v. 1936 Vanajan

pitäjän Idänpäänkylän Heikkilän talon puutarhasta.

Ks. J. Leppäshon kertomus top.ark:ssa v:lta 1936.

Saviastian palasia on paikalta löydetty 3 kpl:

- 1) Sateen esiin huuhteleva maan pinnasta KM 10457
- 2) Pieni siru samanlaista keramiikkaa löytyi myöhemmin. Tri Pälski löysi paikalla 1937 ja sai sirun
- 3) Pälskin tarkastamalta alueelta seuraavana päivänä löysi ylioppilas Keijo Salmisaari, joka kaikki muutkin palaset oli löytänyt. Keramiikka oli samanlaista kuin edellisetkin. Jätetty lehtori Felix Seppälälle.

Kaikki saviastianpalaset ovat 1 m² laajuiselta alueelta lähtöä omanepuuta. Paikka on ollut kauvan viljeltynä ja sitä kaivettiin ja tutkittiin nytkin. Mitään ei tavattu. Todennäköisesti kaikki löydetyt palaset ovat osia yhdestä saviastian kappaleesta, joka muualta on kulkeutunut puutarhaan, siis sekundäärisiä löytöjä.

Reikäkiven teelmä, KM 6865:6, löydetty v. 1914 Vanajan Luolajan

kylästä Alajärven itärannalta poliisimestari Pirosen huvilan maalta, nykyään Kankaanpään huvila.

Kvartsipallo, KM 7286, saatu museoon 1917.

K.E. Boijerin huvilan maalta Loimalahdesta.

Huvilat sijaitsevat vierekkäisillä palstoilla kartan n:o 1 Loimalahti "ahtin" pohjoispuolella. Paikka on lounaaseen viettävää soraharjanteen rinnettä. Rinne on verraten jyrkkää, mutta terassimaista. Sitä tarkastettiin, mutta mitään kivikautiseen asuinpaikkaan viittaavaa ei löydetty eikä sellaisia oltu puutarhatöissäkään tavattu.

b. R a u t a k a u s i .

Stipendimatalla saadut irtolöydöt:

KM 11113, pronssinen miekanponsi, uurreornamentein koristettu (ks. valok. lev. n:o 12931) L.v. 1939 Hämeenlinnan maalaiskunnan Kirstulan maalta. Ks. kartta n:o 1 ja valok. n:o 25.

KM 11120, ruotokeihäänkärki. (ks. valok. lev. n:o 12932) L.v. 1939 Hämeenlinnan maalaiskunnan Ojoisten maalta 1 km talosta pohjoisluoteeseen. Ks. kartta n:o 1.

KM 11119, putkikeihäänkärki, pahasti särkynyt. L.v. 1924 Vanajan Mäskälän kylän Kantolan Kirkkopellolta, nykyiseltä uudelta hautausmaalta. Ks. kartta n:o 1.

KM 11118, putkikeihäänkärki (ks. valok. lev. n:o 12932) L. 1939 Vanajan

Mäskälän kylän Imatran Voima Oy:n maalta. Ks. kartta
n:o 1 ja 6.

II PAIKANNIMIÄ JA PERINTÄTietoja.

Kirkkosiikta, Kirkkomäki, maantiessä Hämeenlinnan Vuorentaan kylässä.

Kirkkokiivet, kaksi kiveä Hämeenlinnan maaseurakunnan Hätilän kylässä n. 1 km Aulangon järvestä itään metsässä. Kivet ovat n. 2 m korkeita, nojaavat toisiinsa, väliin muodostuu miehen seistävä 3-4 m pitkä onkalo. Sota-aikana ovat pakolaiset pitäneet siellä kirkonmenoja.

Siunauskivi. Hämeenlinnan ja Vanajan rajalla maantien varrella 1.7 km kaupungin kirkosta pohjois-koilliseen. Nyt on kahvila sillä paikalla (Alma Aarni, Kotiseutu 1935, s. 102). Siunauskivenmoisio ks. Maanmittaushallit. ark. kartta H 89 8/1. v. 1800.

Rautamäki, kallio Vanajan Idänpään kylässä lähellä Hämeenlinnan maaseurakunnan rajaa 1 km Katumajärvestä pohjoiseen. - Ei tiedetä sen olevan raudan kanssa tekemisissä.

Kaarhunmännymäki, mäki Vanajan Mäskälän kylässä maantien vieressä Katumajärven länsipuolella. Paikalla on Kuusterän huvila (Maist. Aarnin tieto.)

Tuomarinsaari, saari Katumajärvessä Vanajan pitäjää. a) Erästä hyvin syntistä tuomaria vietäessä hautausmaalle härkä oli pysähtynyt saareen, johon vainaja sitten täytyi haudata (Kaarela, Vanajan paikannimiä, Tiet. seur. ark.) b) Kun ruumista vietiin hautaan, oli sen oltava kirkkomaalla kellojen alkaessa soida, muuten se ei sinne päässyt. Erästä Äikäälän tuomaria vietäessä haudattavaksi hevoset pysähtyivät järvellä kellojen alkaessa soida. Ruumis täytyi haudata saareen.

P i r u n p e s ä , luola Mantereen linnavuorella (n:o 13.)

Sitä luullaan pohjattomaksi ja kammottu. Sisällä on aarteita (Kaarela). Luolan kerrottiin sijaisevan louhikossa linnavuoren järvenpuoleisen sivun keskivaiheilla. Se on n. 10 m pitkä ja suu on viistossa ja vain hoikan miehen mentävä.

R i s t i v u o r i , harju Vanajan Hattelmalla Hattelmalan järven pohjoispuolella, teiden risteys. R i s t i n - v u o r i (Maanmittaushallit. ark. kartta H 91 7/8 v. 1760).

H i i l e n m ä k i , pelto Vanajan Hattelmalla lähellä Ristivuorta. Peltoon liittyvää mäkeä tutkittiin, mutta tuloksetta. Mäellä on v. 1918 punasten ampumahauta.

O n t e e n m ä k i , mäki Vanajan Luolajan kylässä n. 200 m. itään Kalmaenmäestä (n:o 10). Mäellä on puutarhuri Sahlbergin talo. "Onteenmäellä oli maakiven päällä vetä, jolla pestiin parannukseksi". (Henrika Löklund, 79 v.)

A u r i n g o n l ä h d e , lähde Vanajan Kankaantaan kylässä Linnanpään (n:o 14) kaakkoispäässä Vanajaveden rannalla. Nykyään Hakalan talon kaivossa ja sementtirenkain varustettu. Paikka ennen Solbrunnin-mäki.

R i s t i m ä n n i s t ö , metsä Vanajan Rastilan kylässä (Kaarela).

P y h ä n s u o n l u k k o , harjunlukko. Vanajan Ikaaloisten kylässä. Siinä kerrotaan aikaisemmin olleen lähteen (Kaarela). Ks. kartta n:o 17.

T a l l i n l u k k o , harjunlukko, Vanajan Ikaaloisissa. Isonvihan aikana oli kylän pakotalli. On löytynyt sen

ajan kuolaimet ja vielä joku vuosi sitten oli van-
hoja rakennuksen jätteitä. (Kaarela).

P A I K A N N I M I H A K E M I S T O

HÄMEENLINNA

Aulanko	s. 1, 10, 24
Hämeenlinna kaup.	1, 3, 10, 16, 24, 27
Hättilä kl	30
Kirstula kl, krt	4, 5, 15, 29
Luhtiala kl	26
Ojoinen kl	16, 17, 26, 27, 29
Parola kl	24, 28
Vuorentaka kl	30

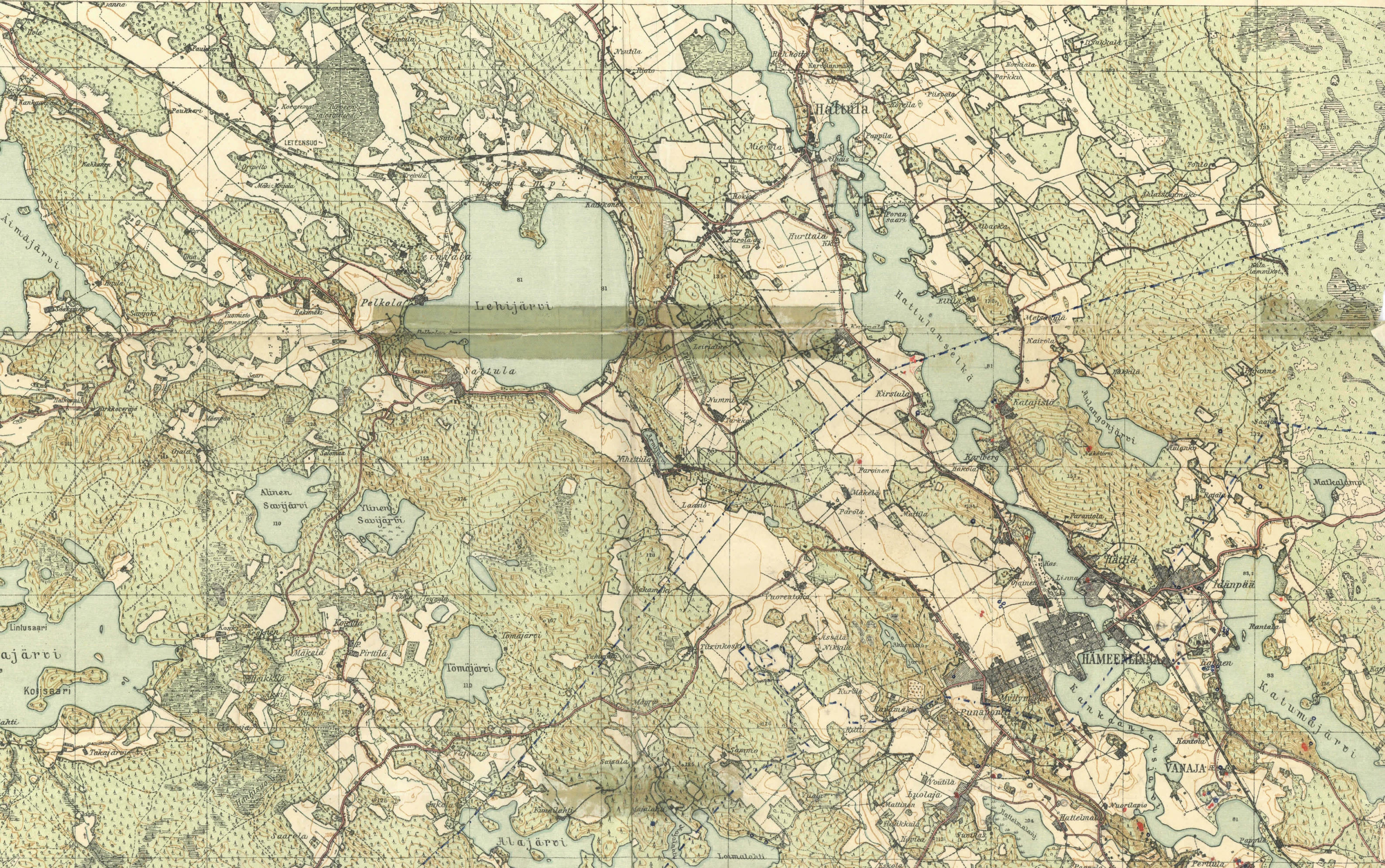
VANAJA

Harviala kl	22
Harviala krt	14, 22, 25
Hattelmala kl	31
Heinäjoki kl	25
Idänpää kl	29, 30
Ikaaloinen kl	9, 13, 22, 31
Imatran Voima Oy	7, 19, 25, 29
Juppala tl	20, 21, 26
Kankaantaka kl	12, 24, 27, 28, 31
Kankainen kl	28
Katinen krt	6, 7, 8, 11, 17, 25, 26, 29, 31
Kinnari tl	9, 22
Koljala kl	14
Luolaja kl	9, 13, 14, 25, 26, 27, 29, 31
Miemala kl	12, 19, 20, 21, 25, 26,
Mäskälä kl	6, 7, 11, 17, 19, 25, 26, 29, 30, 31
Paikkala kl	18
Rastila kl	28, 31

LINNA JA VANAJA
930, E. Sarasmo

6755/6775 24° 508/530 HÄMEENLINNA

508 510 512 514 516 518 520 522 524 526 528 530

Kartta No 1.

Merkinnät:

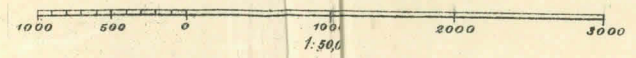
- A, B, C, D: 1
- A- B- C- epämääräiset ja D: 2
- D: III - V, E

Topografikunta 1930.

Suorakulmisen koordinaatiston X akseli on meridiani 24° itäistä pituutta Greenwichistä ja Y akseli päiväntasaaja Ordinaattien arvot X-akselin kohdalla = 500,000.

Täydennyksiä v. 1926.

Pitäusmittakaavaleikkaus

Selitys
Förklaring

Rautatie. Järnväg	Valtakunnan raja. Riksgräns
Maantie. Landsväg	Västra grän. Västra grän
Ojitelty kylätie. Byaväg, dikad	Runneln raja. Runneln grän
Ojauamaton kylätie. Byaväg, odikad	Fäns raja. Fänsgrän
Viijelystie. Odätingsväg	Sähköljohlo. Elektristiedning
Talotie. Vinterväg	Sähkötälennätinjohlo. Telegrafledning
Polku. Spångstig	Puhelijohlo. Telefonledning

Lehtimetsä. Lööskog
Harumetsä. Barrskog
Pensatko. Buskar
Pello. Åker
Niitty. Äng
Vesiperäinen. Sumpig mark
Suo ja räme. Kärr och mosse

Pystysuorat numerot osoittavat korkeutta merenpinnasta metreissä. Korkeuskäyrän pystyvälillä 5 metriä, ellei käyrille merkity korkeusluot toisin osoita.
Lodritit otände talen ange höjden över havet i meter. Höjduvornas vertikaldistans = 5 meter. övriga ej talen & kurvorna annat utvisa.

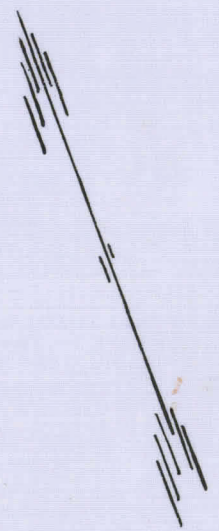
Maanmittaushallituksen kivipaino, Helsinki

*Hättilän viskakaalon m...
Vanajan ja Kadunajärve...
välillä hautausmaasta v...*

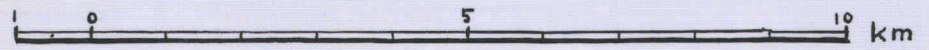
E. Sarasmon stip. kert. v. 1939.

6755/6775 24° 508/5

Esko Sarasmon stip.kartomus v. 1939.

- ✕ kalmistot
- ▲ muinaislinnat
- △ linna-nimiset paikat
- uhrikiivet
- uhrilähteet
- kartta n:o 1
- - - kartta n:o 2

1:100000

Vanaja - vesi

- 1 ravintola
- 2 vierasrakennus [kavaljeerirakennus]
- 3 pikkuhuvila
- 4 kahvitupa
- 5 uimahuone
- 6 kasvihuone
- 7 matkailuhotelli [Katajisto]
- 8 retkeilyhuvila
- 9 onnentemppli
- 10 Katajiston uimaranta
- 11 laivalaituri
- 12 linnake
- 13 metsähuvila
- 14 joutsenlampi
- 15 metsälampi
- 16 kahvitupa
- 17 näkötorni
- 18 karhuluola
- 19 k.
- 20 k.

Aulangon puistoalue

1:4000

Piirtänyt:
Onni A. Puranen
rak. mest.

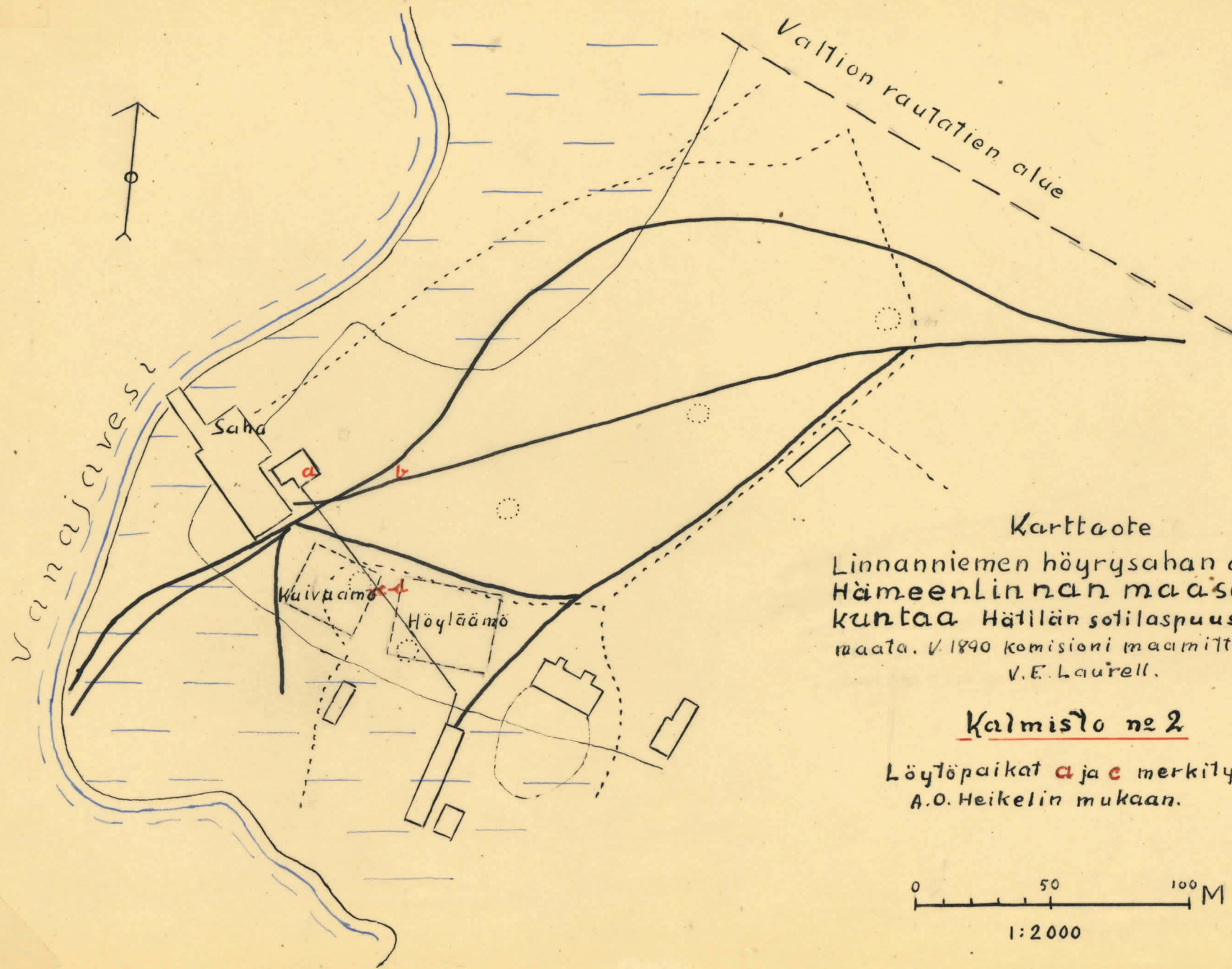
- a löytöpaikka (Björkbomin muk.)
- b " " (Koskisen muk.)
- c " " (Heikelin muk.)

Aulangon järvi

July a.o.ille

E. Sarasmon stip. kert. v. 1939.

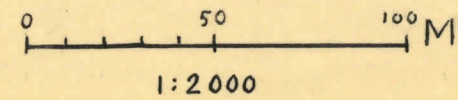

Karttaote

Linnanniemen höyrysahan alue
Hämeenlinnan maaseurakuntaa Hätilän sotilaspuustellin
maata. V. 1890 komisioni maamittarin v. psta
V.E. Laurell.

Kalmisto nr 2

Löytöpaikat **a** ja **c** merkityt
A.O. Heikelin mukaan.

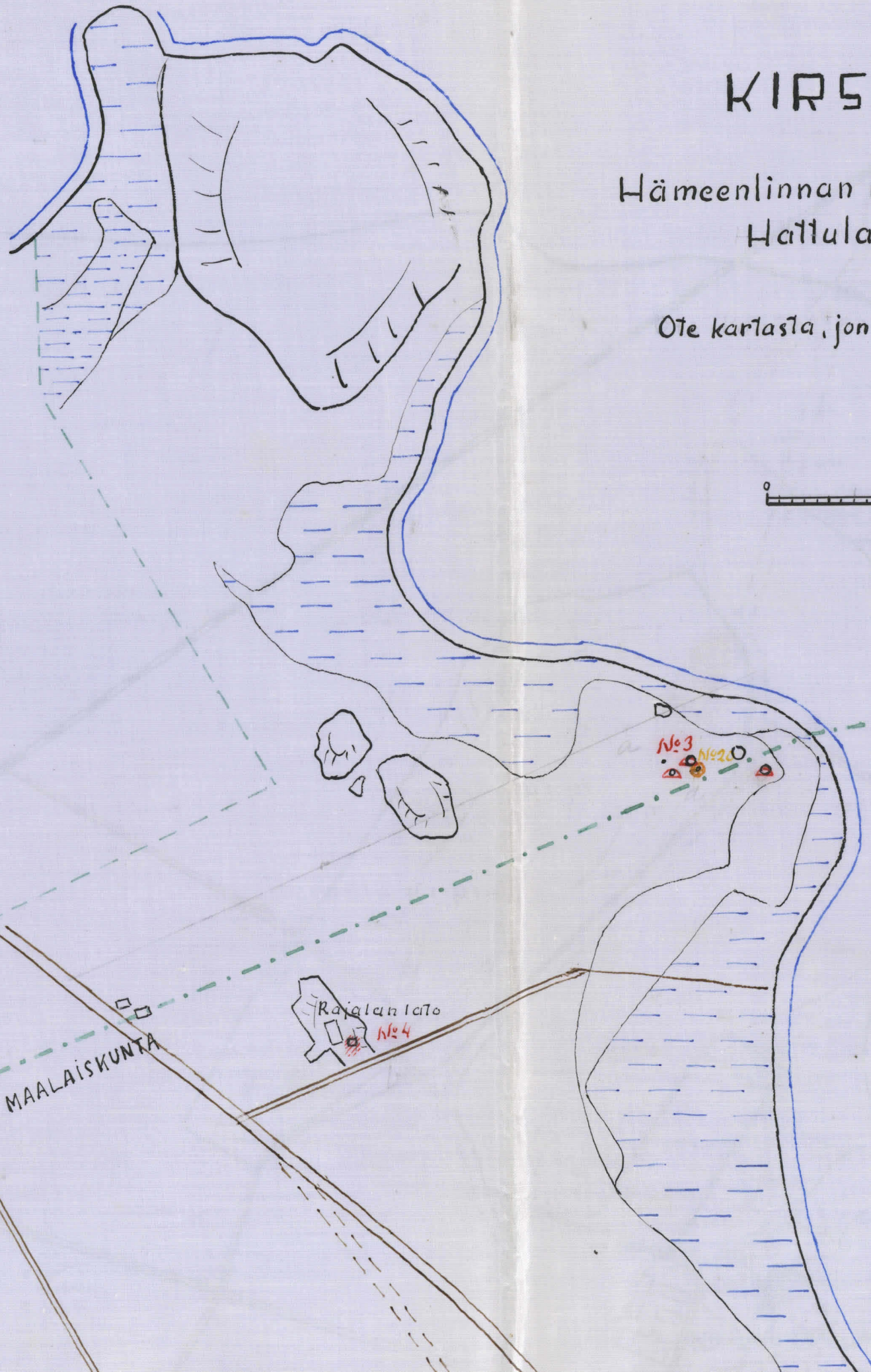
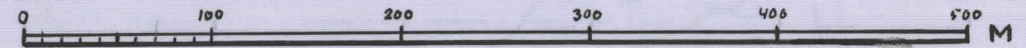

KIRSTULAN KARTANO

Hämeenlinnan maaseurakunnan Kirstulan kylä ja
Hattulan pitäjän Katinalan kylä

Ote kartasta, jonka uusjakoa varten mitannut 1917 F. Keinholm

1:4000

Lisämerkitöjä:

pitäjän raja Hattulan Pitäjäkartan
1:20000 mukaan

oikaistu tie

polttokenttäkalmisto

hautaraunio

uhrikivi

irtolöytö

vesi

Kirstulan kartano

Kasvi-tarha

Riihi-

mäki

Hatunniemi

X 11113

N:o 5

Jan. 2. 18

Vanajan kirkko +

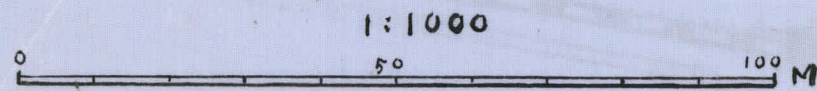
Kartta
No 6

Karttaote

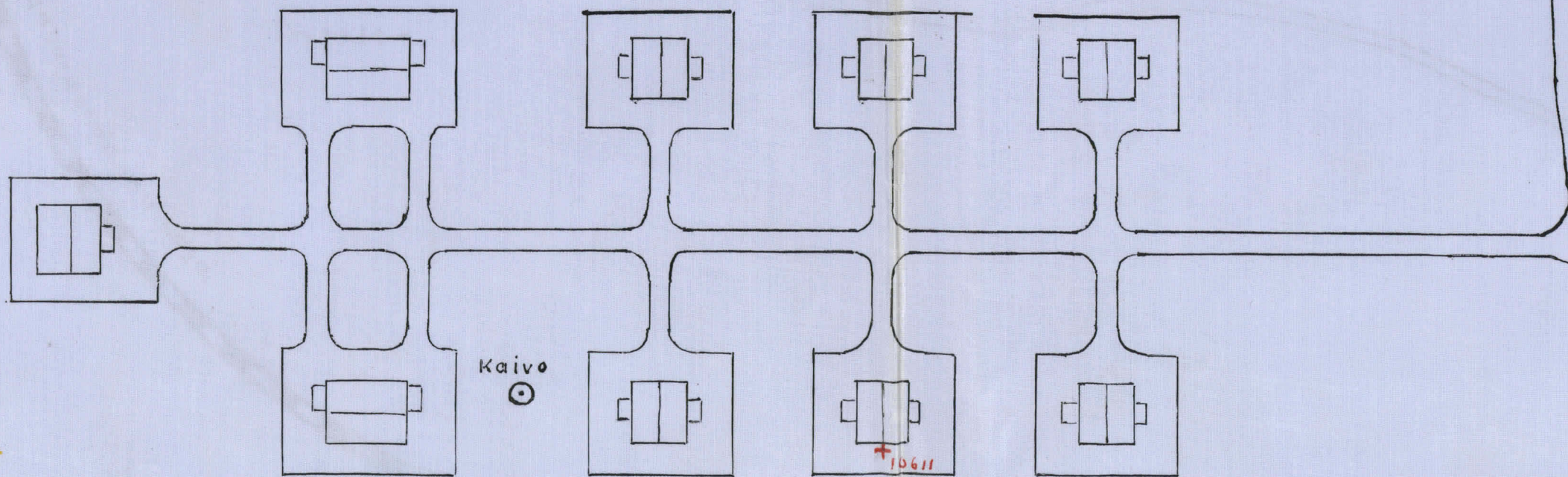
VANAJA. IMATRAN VOIMA OY

Höyryvoima-aseman asemakaava

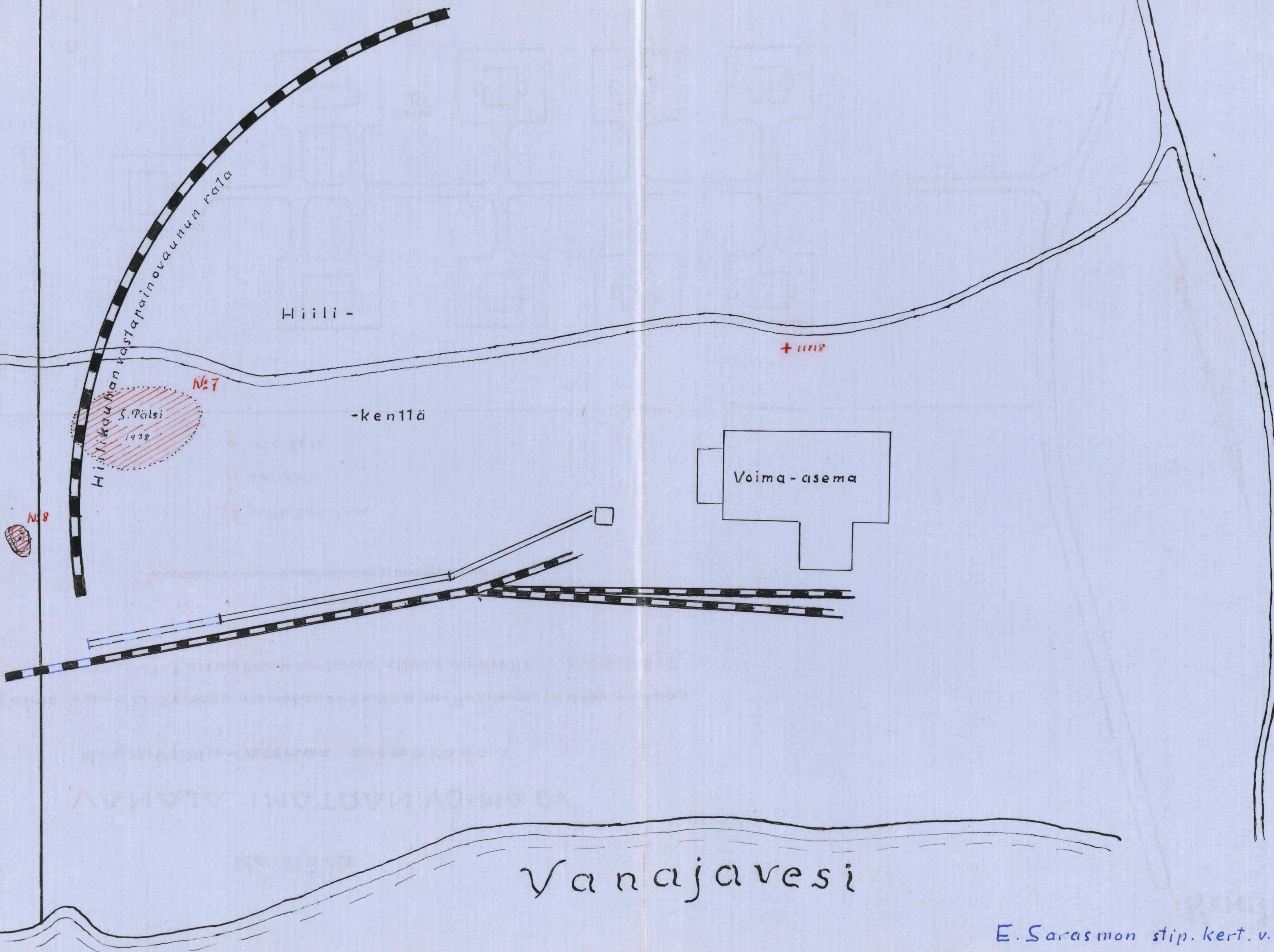
Voima-asema laitteineen asemakaavakartan mitakaavassa 1:500 mukaan.
Sinisellä varjostetut asemakaavakartoissa olevia virheellisiä merkintöjä.

- polttokalmisto
- uhrikivi
- irtoöljy

No 25

Hiiili-

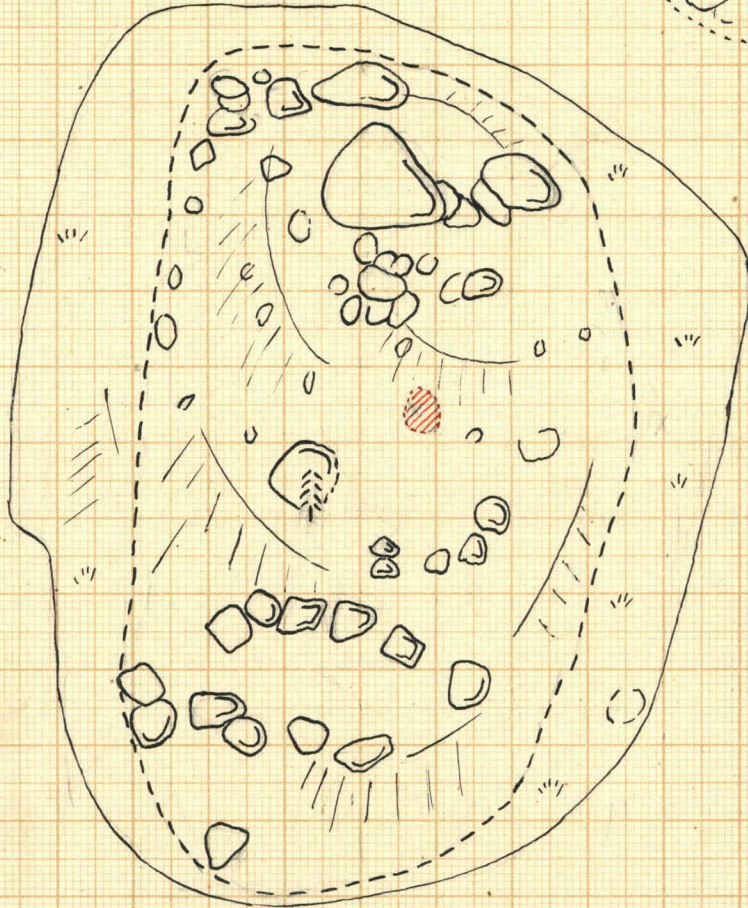
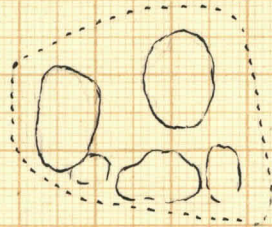
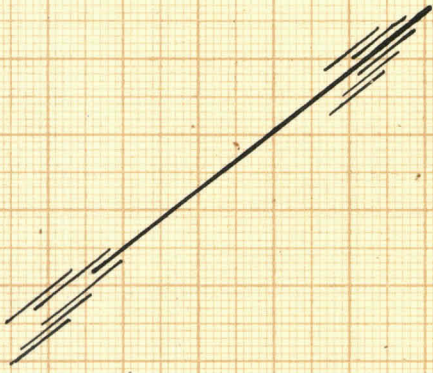
+ 11118

-kenllä

Voima-asema

Vanajavesi

E. Sarasmon stip. kert. v. 1939.

Kalmisto No 8.

VANAJA MÄSKÄLÄ
KATISTENTL.

Viitahaanpelto

Esko Sarasmo 17.8.39.

1:100

koekuoppa

E. Sarasmon stip. kert.

TH. WULFV. 1939.

Kalmisto № 9.

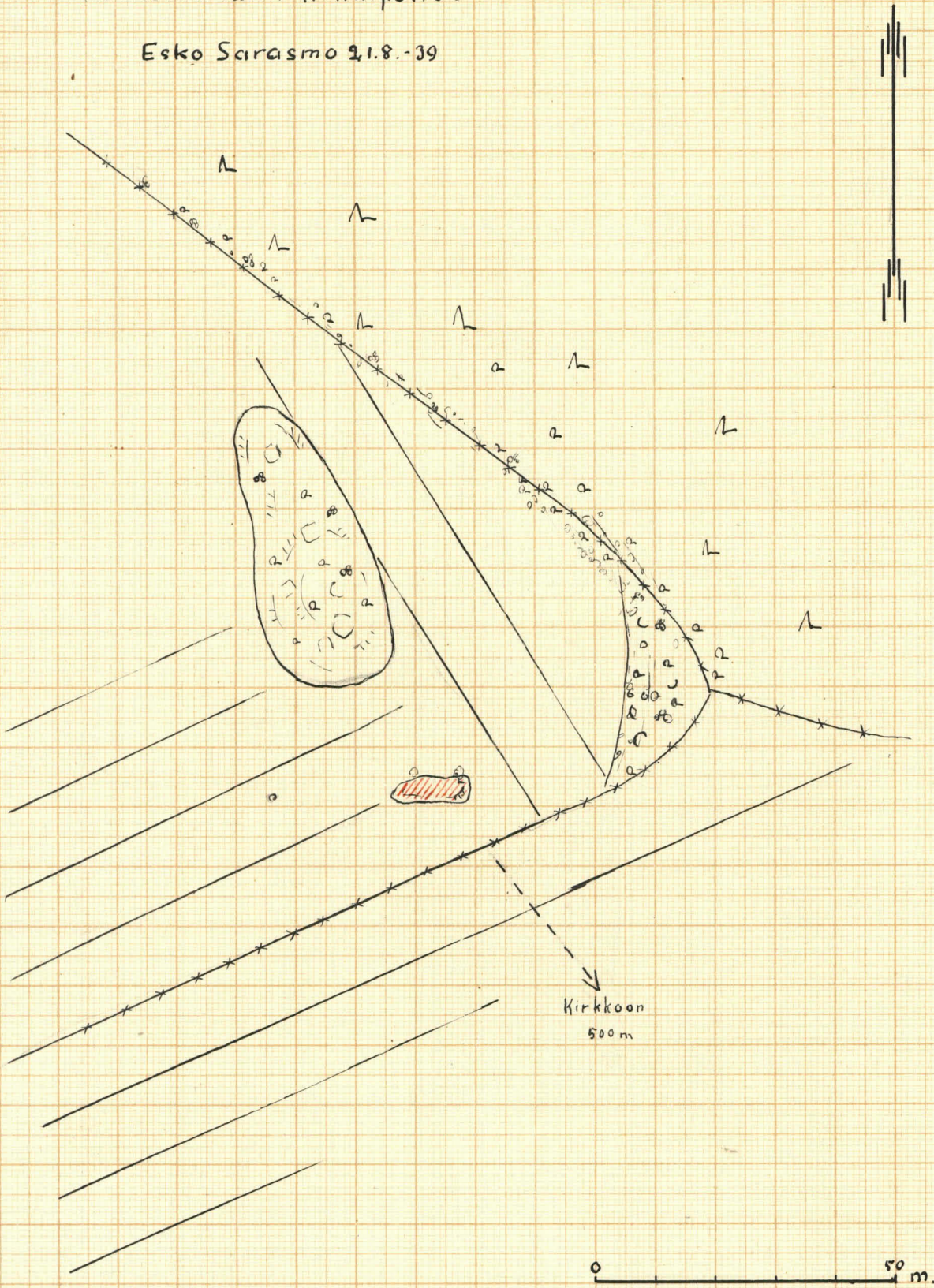
Kartta № 8

VANAJA. MÄSKÄLÄ

KATISTEN KARTANO

Kantolan talon Konkipelto.

Esko Sarasmo 2.8.-39

1:1000

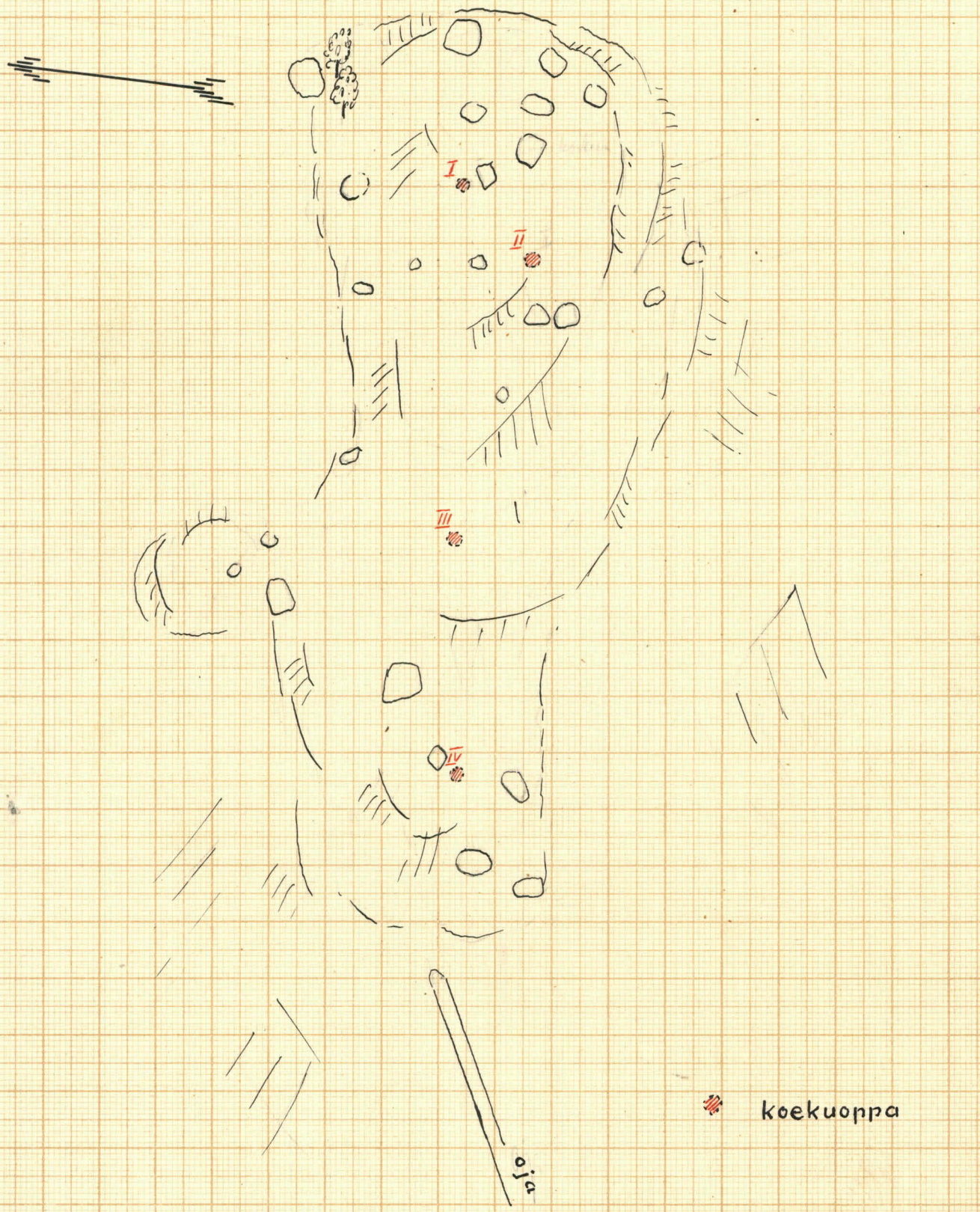
E. Sarasmon stip. kert. v. 1939.

Kartta No 9

Kalmisto No 9.

VANAJA. MÄSKÄLÄ. KANTOLANTALO. Konkipelto.

Esko Sarasmo 21. 8. -39.

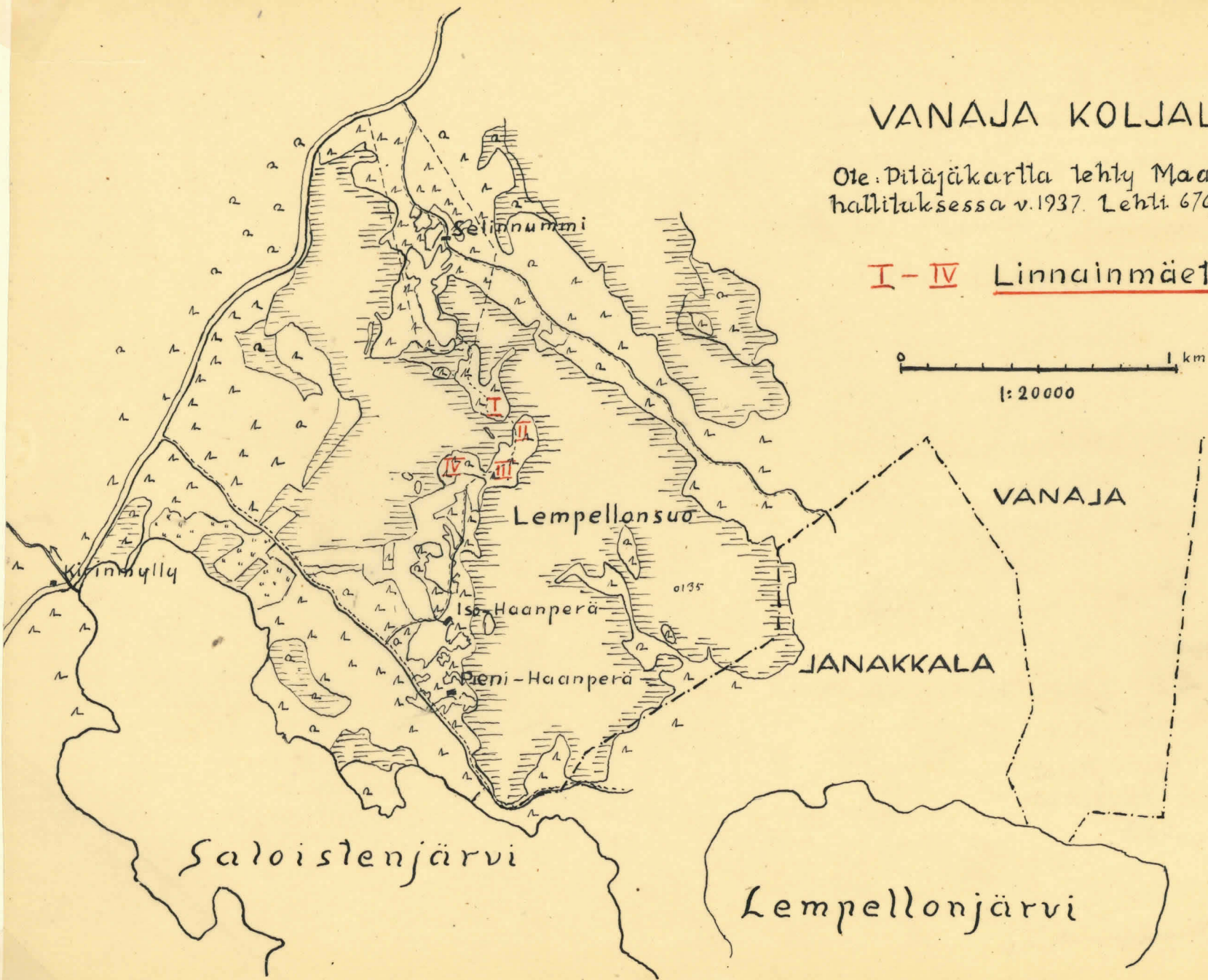
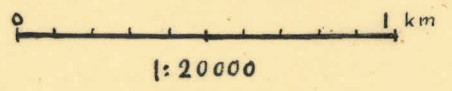
koekuoppa

0 5 M
1:100

VANAJA KOLJALA

Ote Pitäjäkartta tehty Maanmittaus-
hallituksessa v. 1937. Lehti 676/254

I-IV Linnainmäet n:o 19.

Kartta N:o 11

Uhrkivet N:o 21 ja 22

HÄMEENLINNA OJAINEN

Kivikolunpelto.

Esko Sarasmo 14.8.1939.

1:1000

0 50 m.

Valtion

maata

Kaupungin

maata

Vankilan
taimisto

Kustaa Lehtosen vuokramaa

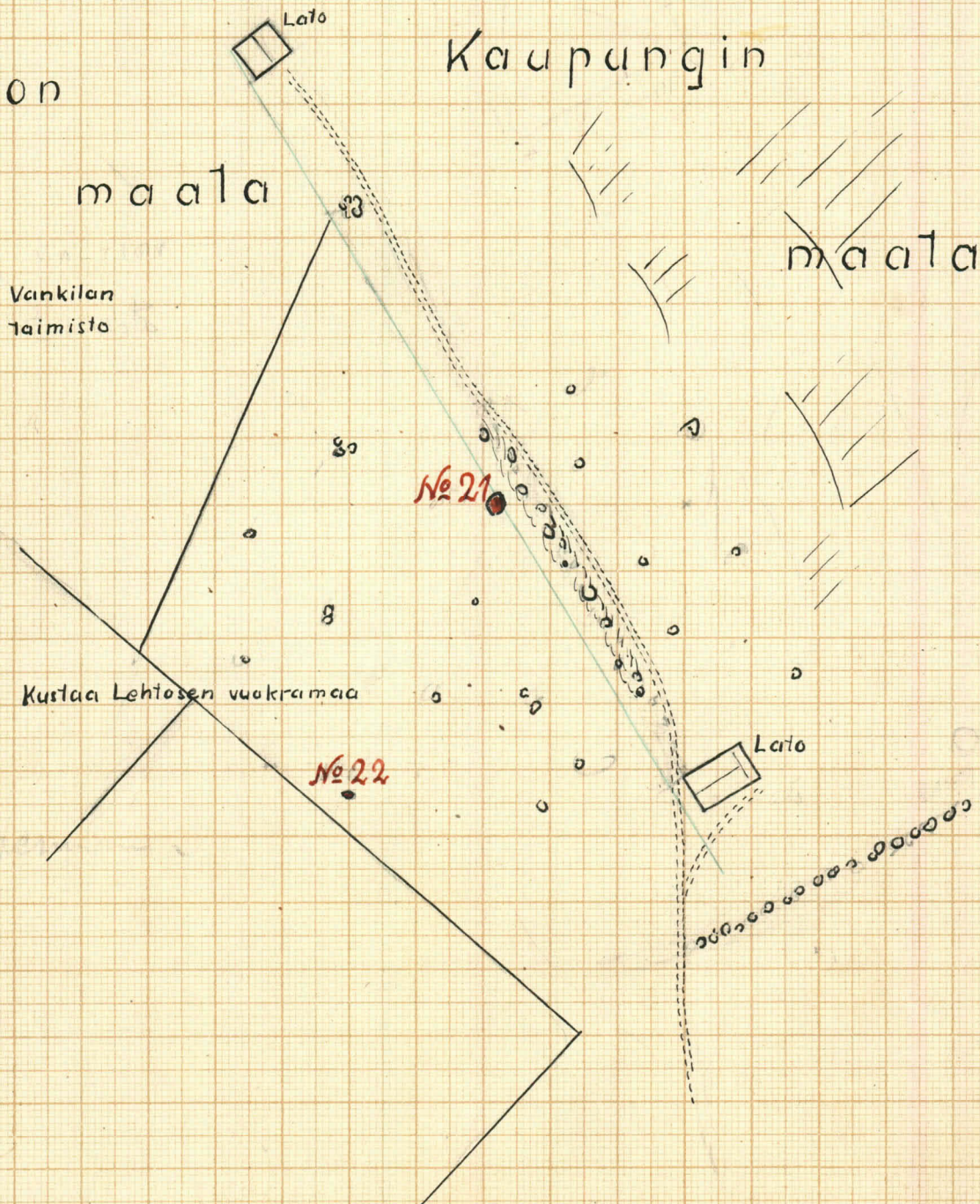
N:o 21

N:o 22

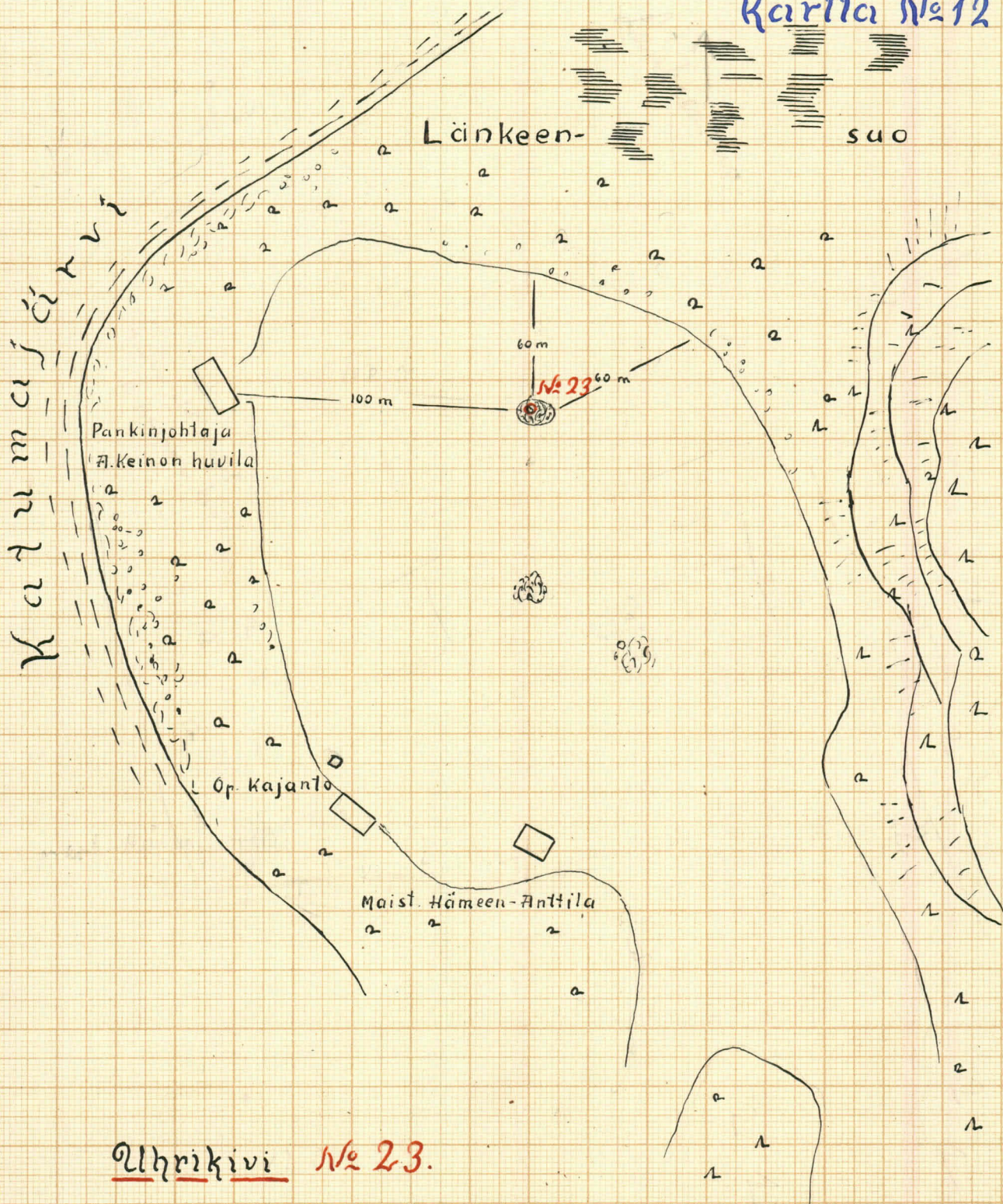
Lato

Lato

E. Sarasman stip. kert. v. 1939.

Kartta No 12

Uhrrikivi No 23.

VANAJA. MÄSKÄLÄ

KATISTEN KARTANO

Paavolan ent. Niemipelto eli

Kärkipelto

Karttaluonnos. Esko Saraso 15.8.-39.

Mittakaava 1:2000

E. Sarason stip. kert. v. 1939.

Kartta № 13

Suurennus kartasta

Juppalan talon no 7
tiluksista MIEMALAN
kylässä VANAJAN
pitäjää V. 1783-4
P.H. Häggström. 1:4000

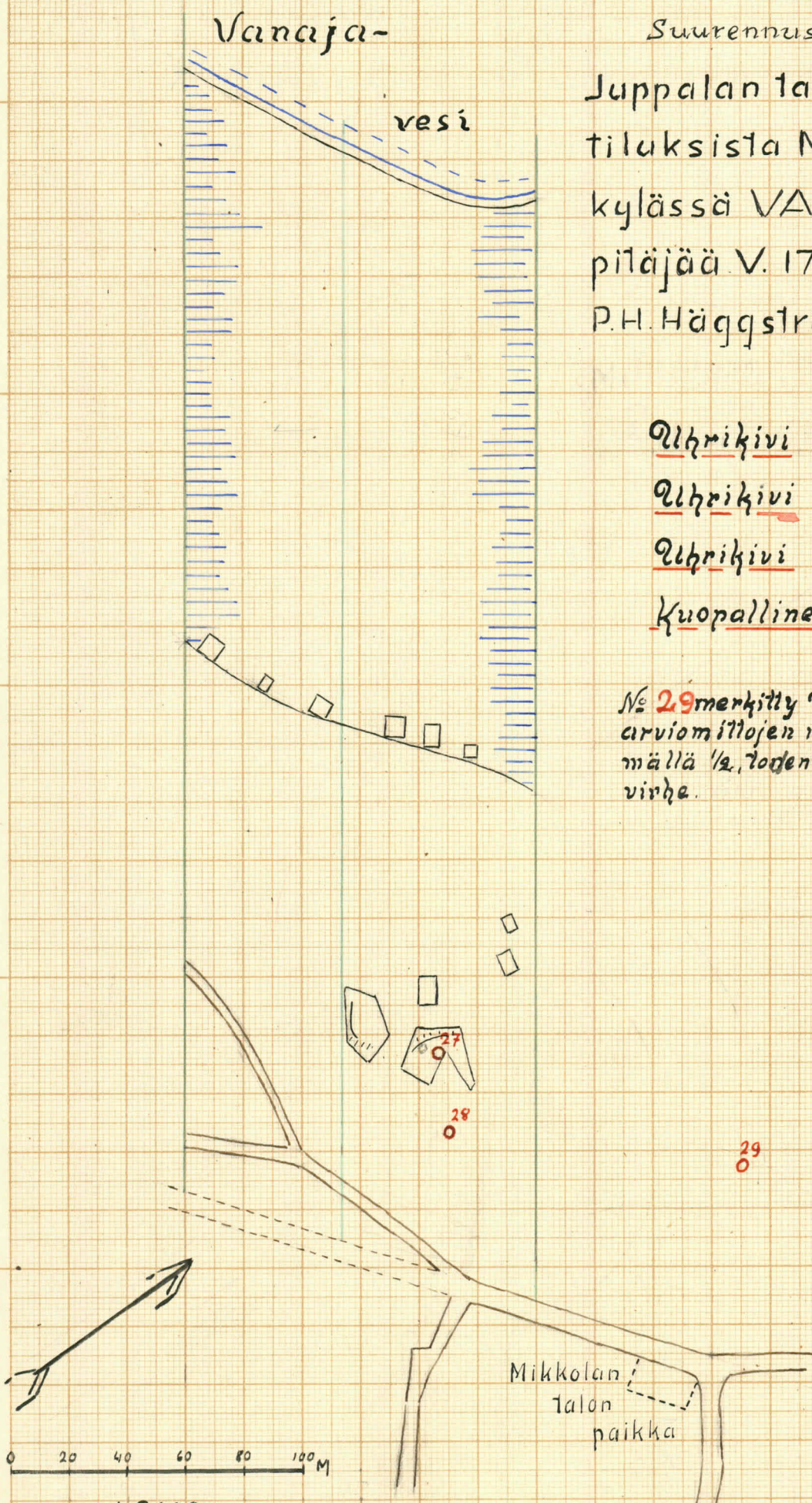
Ulrikivi no 27

Ulrikivi no 28

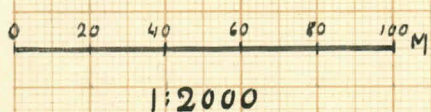
Ulrikivi no 29

Kuopallinen kivi no 40

No 29 merkitty T. Kaarelan
arvioimittojen mukaan lisää-
mällä 1/2, todennäköinen arvio-
virhe.

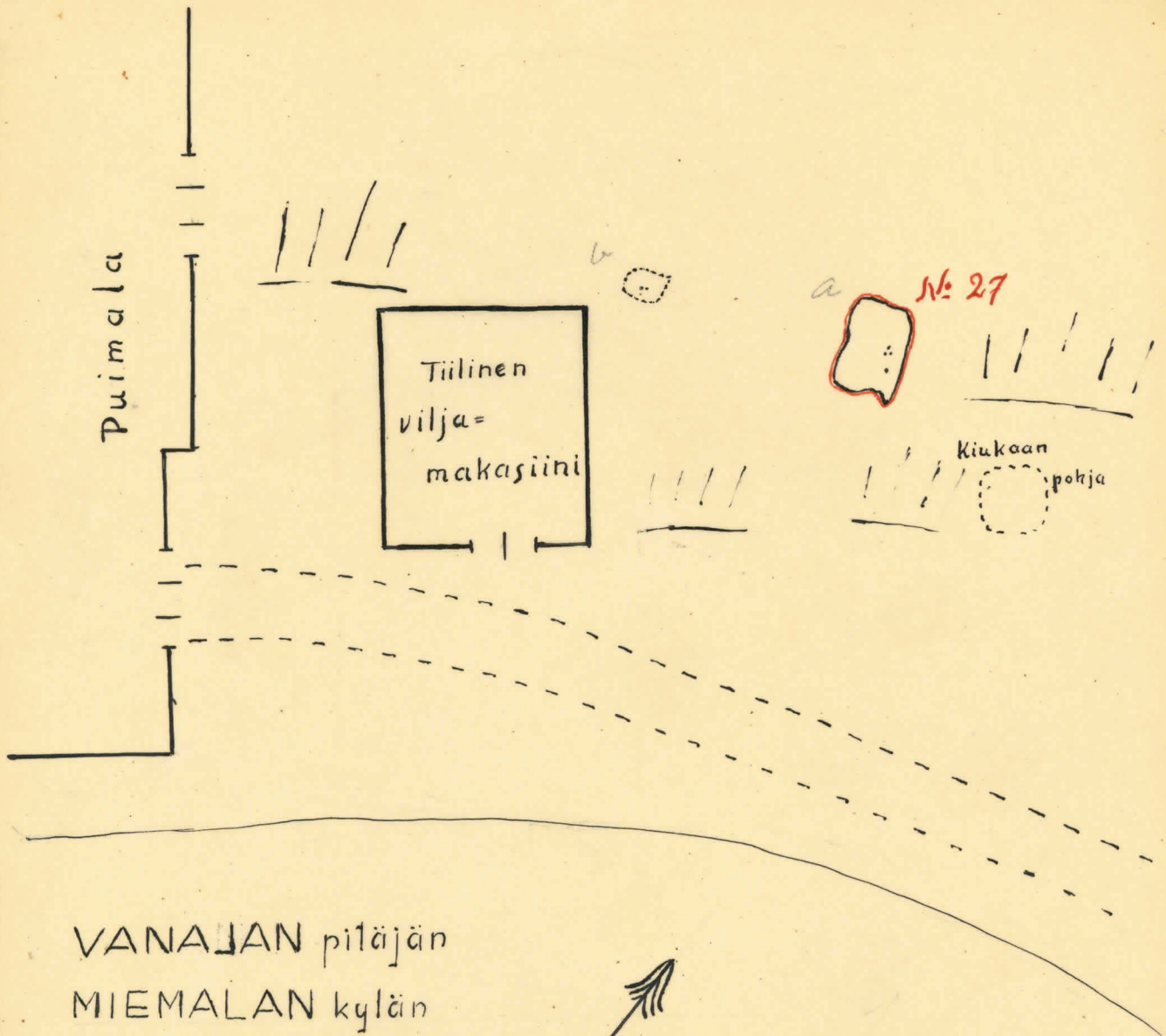

Mikkolan
talon
paikka

E. Sarasmon stip. kert. v. 1939.

Juppalan talo

VANAAN pitäjän
 MIEMALAN kylän
 Juppalan talon
 Riihimäki

Kartan tehnyt: E. Sarasmo
 30.8.39.

Uhrikivi № 27

Kuopattu uhrikivi № 28

№ 28
 ⊕

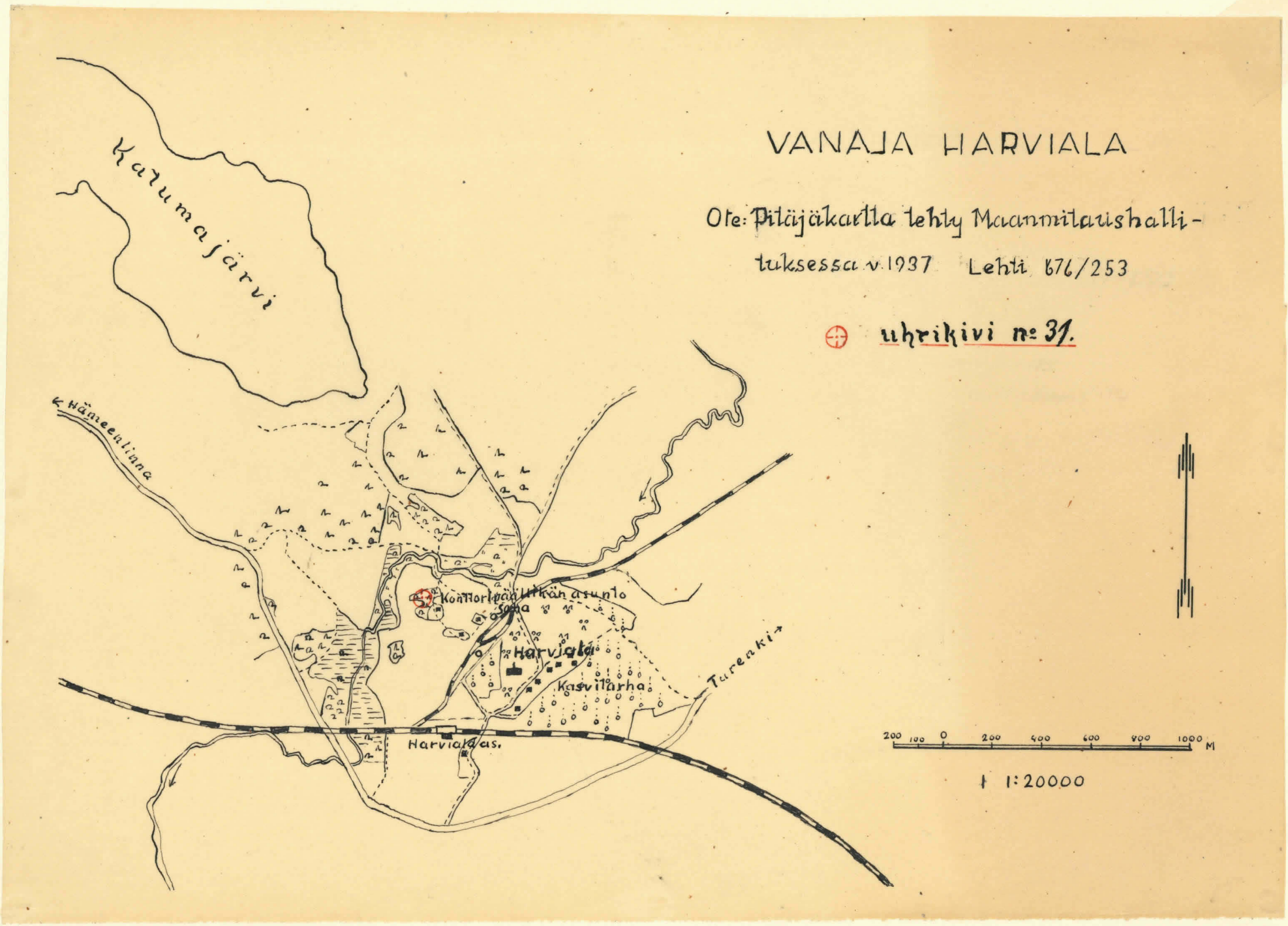
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 m.

1:200

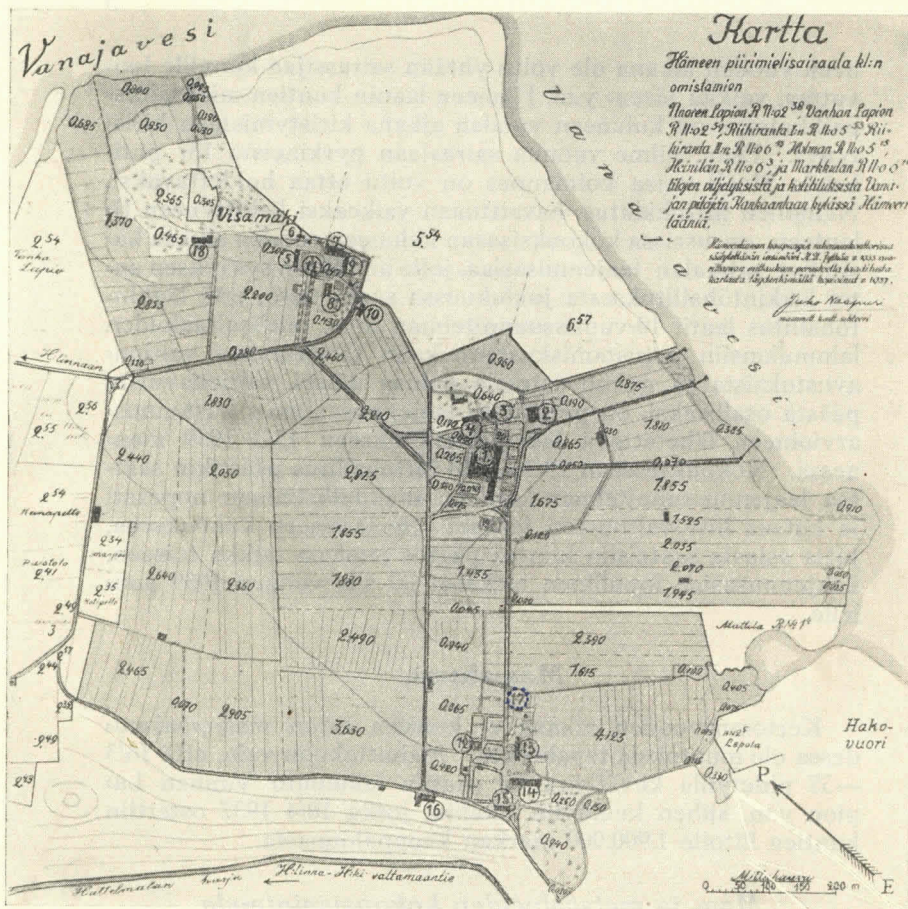
VANAJA HARVIALA

Ote: Pitäjäkartta tehty Maanmittaushalli-
tuksessa v. 1937 Lehti 676/253

⊕ uhrikivi n:o 31.

1:20000

Luettelo rakennuksista:

1. Sairaalan päärakennus. 2. Lääkäri- ja taloudenhoitajan rakennus. 3. Saunarakennus. 4. Puuliiterirakennus. 5. Vanhan Lapion potilas-siirtola. 6. Vanhan Lapion työväen asuinrakennus. 7. Vanhan Lapion kotieläinrakennus. 8. Kasvihuoneet. 9. Kanalarakennus. 10. Uusi maatiilan työväen asuinrakennus. 11. Aittarakennus. 12. Nuoren Lapion potilassiirtola. 13. Nuoren Lapion työväen asuin- ja talousrakennus. 14. Nuoren Lapion kotieläinrakennus. 15. Perunakellari ja jyväättarakennus. 16. Nuoren Lapion puimalaitos. 17. Saunarakennus, jonka vieressä pumppuhuone ja kaivo sekä lähde. 18. Vanhan Lapion puimalaitos. 19. Miesten kävelypiha. 20. Naisten kävelypiha.

Muut numeroimatta jätetyt rakennukset ovat latoja, kellareita, uimahuoneita y.m.s. Rakennukset N:o 1—5 ja 12 sekä pumppuhuone kuuluvat sairaalan luetteloon; loput rakennuksista ovat maatiilan rakennuksia.

Peltopinta-ala on n. 70 ha.

VANAJA KANKAANTAKA

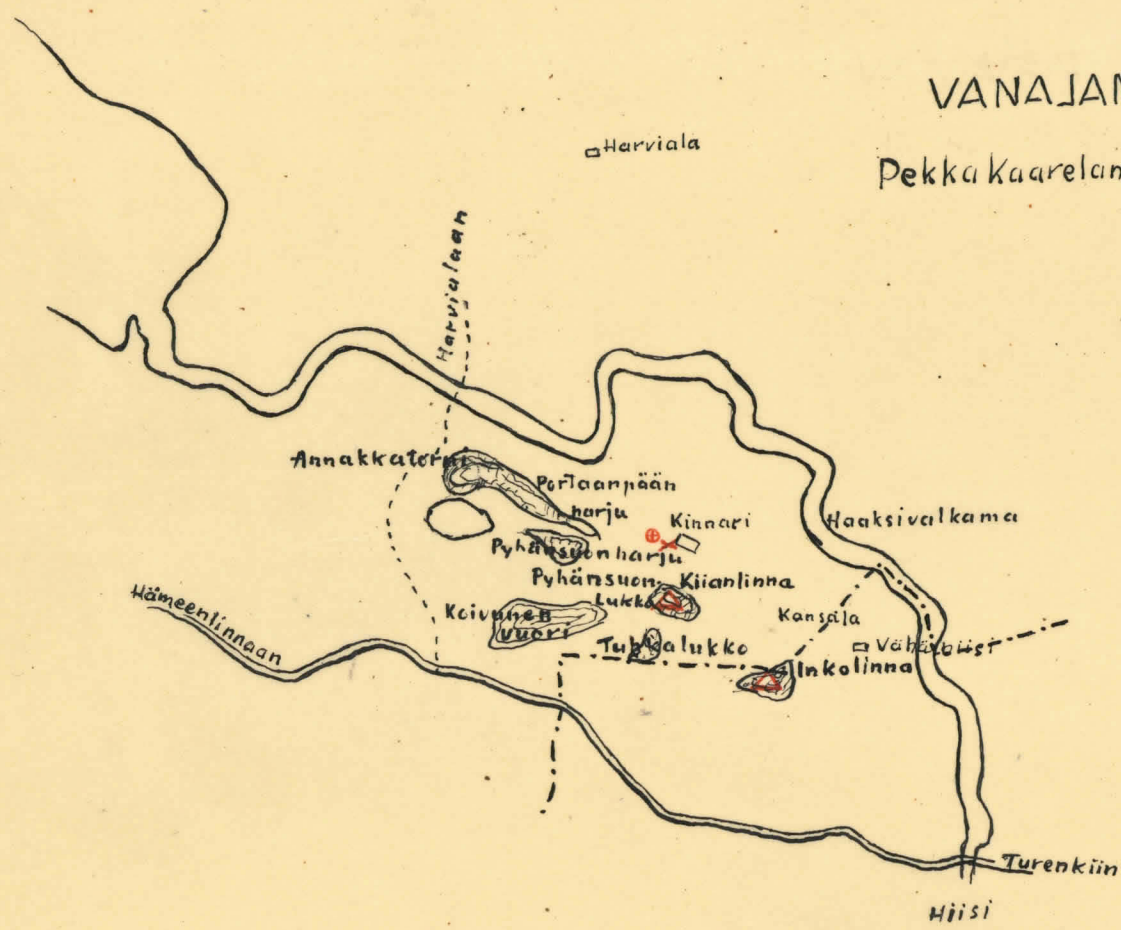
„Vanhan lähde”. uhrilähde

Hämeen Piirimielisairaalan vuosikertomus v:ltä 1938.

Paikannimiä

VANAJAN IKAALOISTEN KYLÄSSÄ

Pekka Kaarelan kartan mukaan Tiet. seur. Paikannimi-
kokoelmassa

- △ linnavuori
- × kalmisto
- uhrikivi

Peitepiirros venäläisestä topoqr. kartasta 1:42000

Katumäärä

Länkeen- suo

Pankinjohtaja
A. Keinon huvila

60m

N° 23

100m

60m

Op. Kajanto

Mäist. Hänen-Anttila

Uhrikivi N° 23

VANAJA. MÄSKÄLÄ
KATISTEN KARTANO
Paavolan ent. Niemipelto eli
Kärkipelto

Karttaluonnos Esko Saarasma 15.8.-39

1:2000

Vanaaja, Mäskälän kylä.

12960

4. Vütahaanpellon kalmioto n:o 8 Vanaajan Katisten kartanon maalla. Valok. polyjois-koillioesta Jomatrian höyryvoima-aseman hiilikasalla.

12962

5. Vütahaanpellon kalmioto n:o 8 lounaasta ja Jomatrian Voima Oy:n höyryvoima-asema.

Hattula (?), Hämeenlinna, Vanaja.

L. n:o 12957

1. KIRSTULAN rantakalmiston n:o 3
raunio b; utrikiri n:o 20. Hämeen-
linnan KIRSTULAN kartanon maalla
Hattulan Katmalan kylä(?) Kiven
luona löytäjä Teemu Niemela.
Valok. etelästä.

12958

2. KIRSTULAN Riihimäen kalmistoa
n:o 5 Hattulan tienleikkauksessa,
Hämeenlinnan maalaiskuntaa.
Kalmistoalue. - . Valok. kaakosta.

12959

3. Vanajan kirkonkylää linnansaän linnamurelta n:o 14,
topogr. tornista lounaasta. Mäskälän kylän Kantolan Konkipellon
kalmisto n:o 9, Salon utrikiri n:o 24, Viitahaangellon kalmisto n:o 8.

Vanaja.

Vanajan kirkko

Imatran höyryvoima-asema

← n:o 25

12962

6. Kantolan Konkipellon kalmisto n:o 9 () Vanajan Märskälän kylässä Katiisten kartanon maalla, Ulrikini n:o 25 (.) on voima-asema-alueen läntisimmän asuinrakennuksen takana. Valok. luoteesta.

12963

7. Luolajan Kolmaanmäen kalmisto n:o 10 Vanajan Seppälän talon maalla, Koekuoppien paikat (.) läntisellä Kolmaanmäellä. Valok. etelästä.

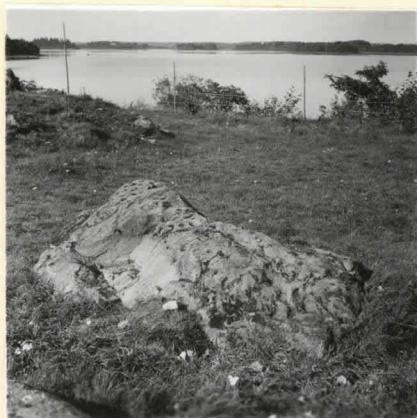
M. Sarasmon stip. kert. n. 1939.

12 964

8. Aulangon linnaruosi n:o 12 "Näkötoriniemi".
Hämeenlinnan kaupungin maalla.

Valok. pohjoisesta.

L. n:o 12 727

9. Kirstulan uhrikivi n:o 40
Hämeenlinnan Kirstulan karta-
non maalla Hattulassa (?).
Valok. etelästä.

12 965

10. Hämeenlinnan Ojisten kartanon kivikolunpeltto ja
uhrikivet n:o 21 ja 22 (-). Kartan n:o 1 viljelystie (-). Valok. kaakosta
Alakansakouluseminaarin katolta.

M. Sarasmon stip. kert. n. 1939.

kirkko ↓

↑

12 966

11. Ojoisten kirkkolunpellon „Rajakivi“ uhrikivi n:o 21.
Valok. lännestä.

12 967

12. Uhrikivi n:o 21. Kaupungin ja valtion maan raja...
Kuopat muutet. Valok. eteläkaakosta.

12 968

13. Ojoisten kirkkolunpellon uhrikivi n:o 22.
Kuopat liikutet. Valok. idästä.

Vanaja.

12969

14. Paavolan uhrikivi n:o 23 Vanajan Mäskalan kylän
Katiisten kartanon maalla. Valok. lännestä d. Keimon huvilan katolta.

12970

15. Uhrikivi n:o 23 kiivikkaisella kummuilla, lounaasta.

12971

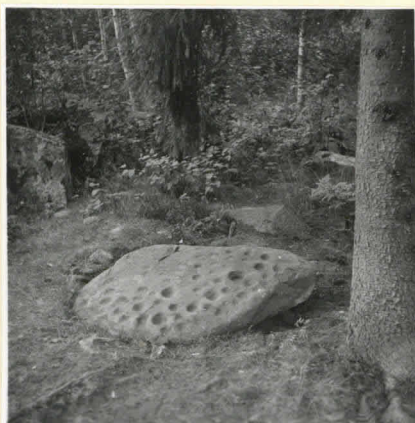
16. Uhrikivi n:o 23 lännestä. Kuopat noetut.

Vanaja.

12972

17. Salon uhrikivi n:o 24 Vanajan Paikkalan kl. Länimestä.

12973

18. Vütahaan uhrikivi n:o 25 Mäskälän kl, Imatran Voima Oy:n maalla. Valok. idästä.

12974

19. Perttulan uhrikivi n:o 26 Miemälän kylässä Perttulan työläitöksen maalla. Valok. pohjoisesta. Kuopat noetut.

12 975

20. Juppalan uhrikivi n:o 27 Miemalan kylän Juppalan talon riikimäellä. Valok. etelästä. Kuopat liidutut.

n:o 26 →

← n:o 27

12 976

21. Miemalan kylää. Perttula ja Juppalan Patakiven peltö ja Riikimäki. Uhrikivet n:o 26 ja 27. (.)

Valok. kaakosta.

↓ Hanniaka.

12 977

22. Kuimarin uhrikivi n:o 30 Ikaaloisten kylän Kuimarin talon maalla. Valok. etelästä.

Vanaja, Hämeenlinna.

n° 11
↓

12978

23. Vanajan Ikaaloisten kl. Kuinarin talon uhrikiisi n° 30.
Vasemmalla puimala, taustalla talon edessä ruumis-
kalvasto n° 11 (...). Valok. lännestä.

12979

24. Harvialan uhrikiisi n° 31 Vanajan Harvialan kartanon
ent. Marjoniemen tyn: n luona. Valok. kaakosta. Kuopat liiduttu.

12980

25. Pannen KdM 11113 löytöpaikka Hämeenlinnan maalais,
kunnan Kistulan kartanon maalla. (•). Valok. etelästä, tieltä.

UHRIKIVI № 20

HATTULA (?): KATINALA

Kirstulan kartano.

Esko Sarasmo 22/8 -39

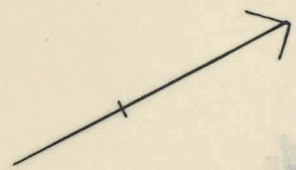
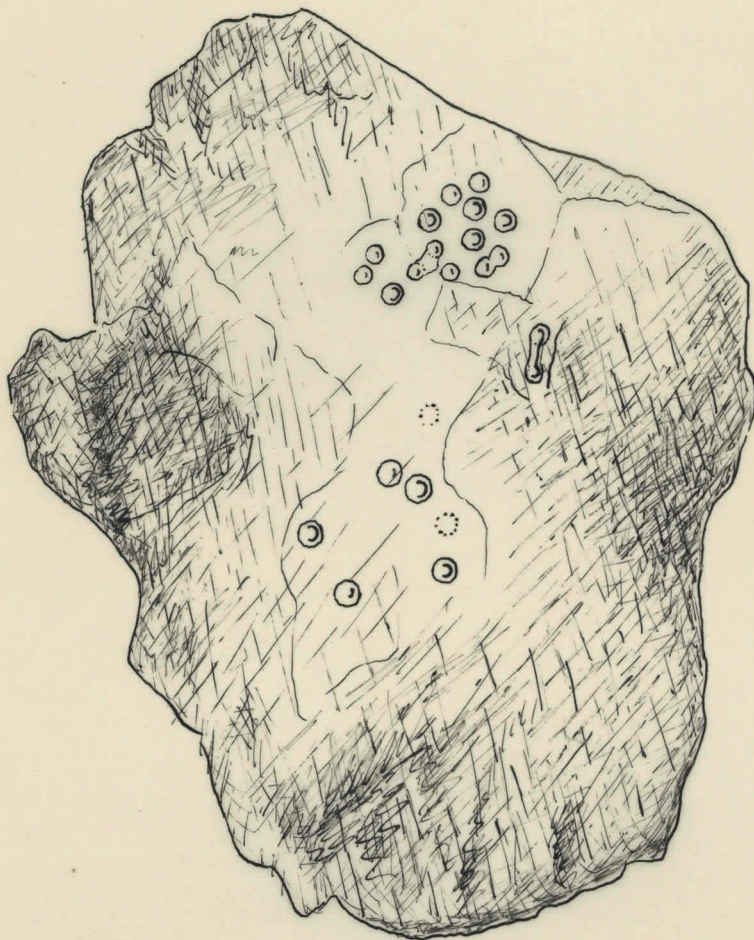
Uhrikuoppia 18(-20)

Kuoppien syvyys:

Mittakaava 1:20

⊙ ± 2 cm

⊙ ± 1 "

UHRIKIVI № 21

HÄMEENLINNA, OJOINEN

Kivikolun pelto. "Rajakivi."

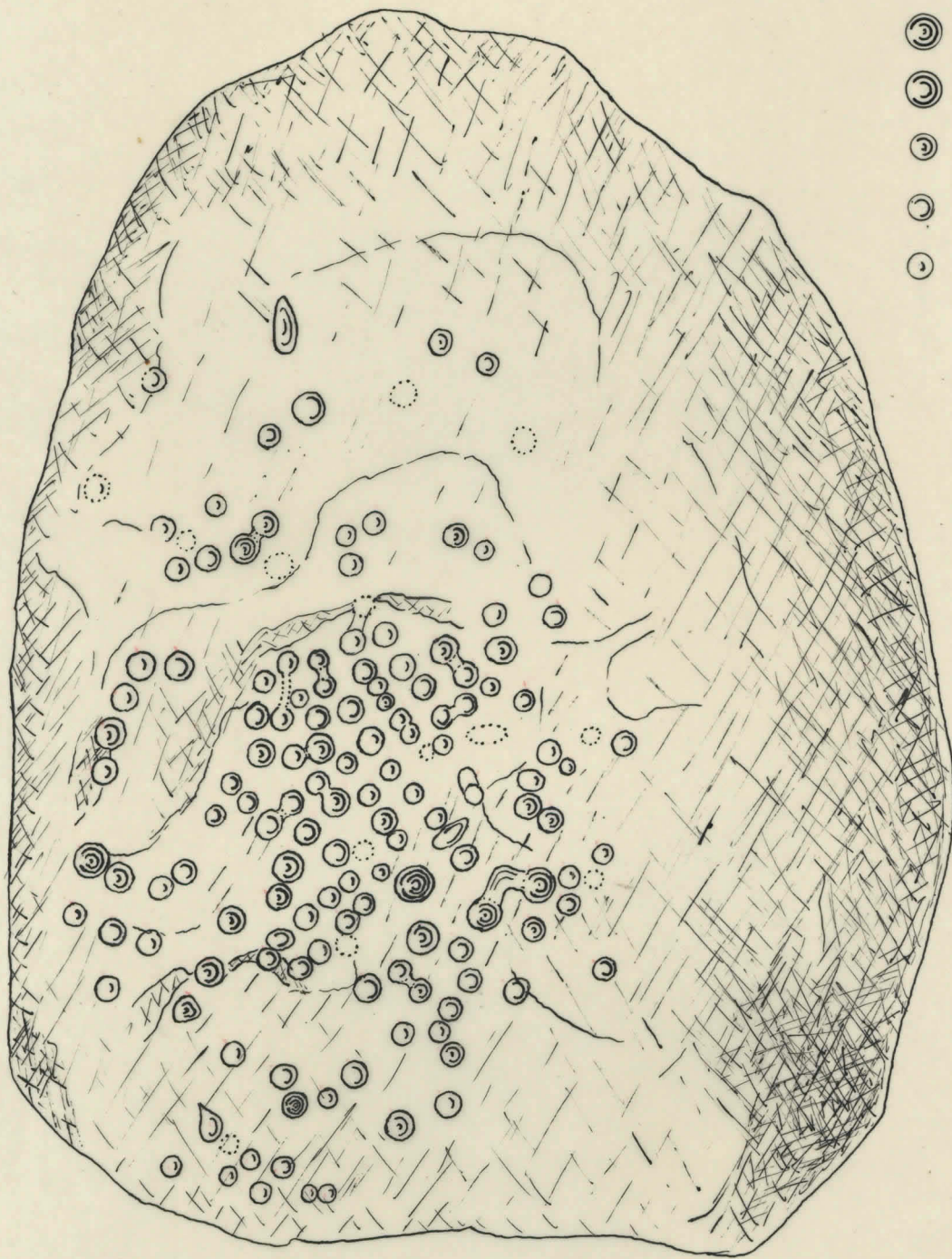
Esko Sarasmo 14. 8. -39

Mittakaava 1:20

Uhrikuoppia 136(-139)

Kuoppien syvyys:

- ⊙ ± 6 cm
- ⊙ ± 5 "
- ⊙ ± 4 "
- ⊙ ± 3 "
- ⊙ ± 2 "
- ⊙ ± 1 "

M. Sarasmon stip. kерт.
v. 1939.

UHRIKIVI № 22

HÄMEENLINNA, OJOINEN

Kivikolun pelto.

Esko Sarasmo 14.8.-39.

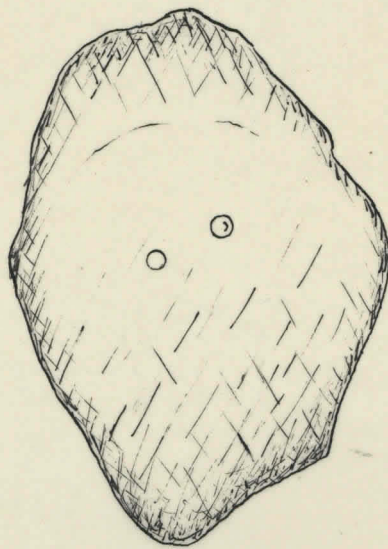
Mittakaava 1:20

Uhrikuoppia 1(-2)

Kuoppien syvyys:

⊙ = 1 cm

○ < 1 "

UHRIKIVI № 23

V A N A J A , M Ä S K Ä L Ä

K a t i s t e n k a r t a n o

Ent. Paavolan Niemipelto.

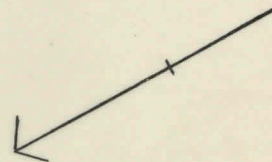
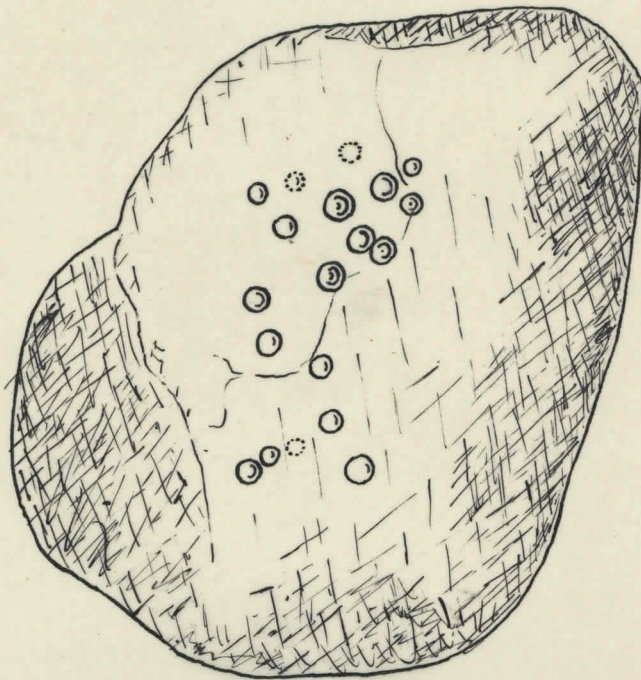
Esko Sarasmo 15.8.-39

Mittakaava 1:20

Uhrikuoppia 16(-17)

Kuoppien syvyys:

- ⊙ ± 3 cm
- ⊙ ± 2 "
- ⊙ ± 1 "

UHRIKIVI № 24

V A N A J A , P A I K K A L A

Kirkonvartija Salon piha.

Esko Sarasmo 17.8.-39

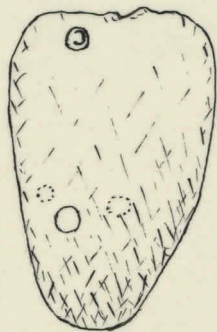
Mittakaava 1:20

Uhrikuoppia 1(-2)

Kuoppien syvyys:

⊙ = 2½ cm

○ < 1 "

UHRIKIVI N° 25

VANAJA, MÄSKÄLÄ

Imatran Voima Oy.

Ent. Katisten Viitahaka

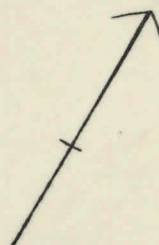
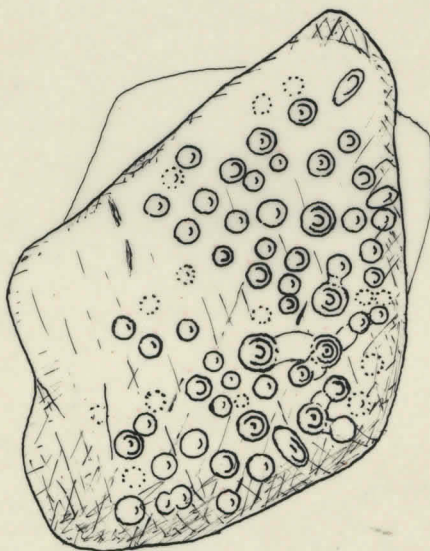
Esko Saraso 17.8.-39.

Mittakaava 1:20

Uhrikuoppia 56(-59)

Kuoppien syvyys:

⊙	± 5 cm
⊙	± 4 "
⊙	± 3 "
⊙	± 2 "
⊙	± 1 "

UHRIKIVI № 26

V A N A J A , M I E M A L A

P e r t t u l a n K a s v a t u s l a i t o s
Mustankannon pelto.

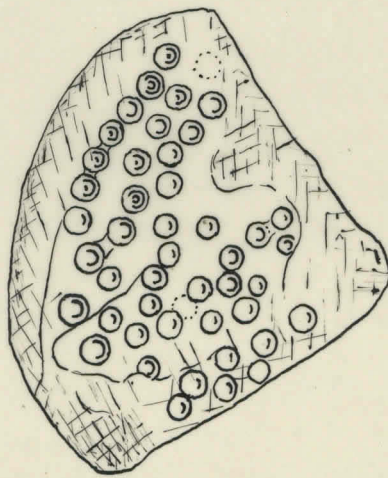
Esko Sarasmo 30. 8. -39

Mittakaava 1:20

Uhrikuoppia 45(-46)

Kuoppien syvyys:

- ⊙ ± 4 cm
- ⊙ ± 3 "
- ⊙ ± 2 "
- ⊙ ± 1 "

UHRIKIVI n° 27

VANAJA, MIEMALA

Juppalan talo. Riihimäki.

Esko Saraso 30.8.-39

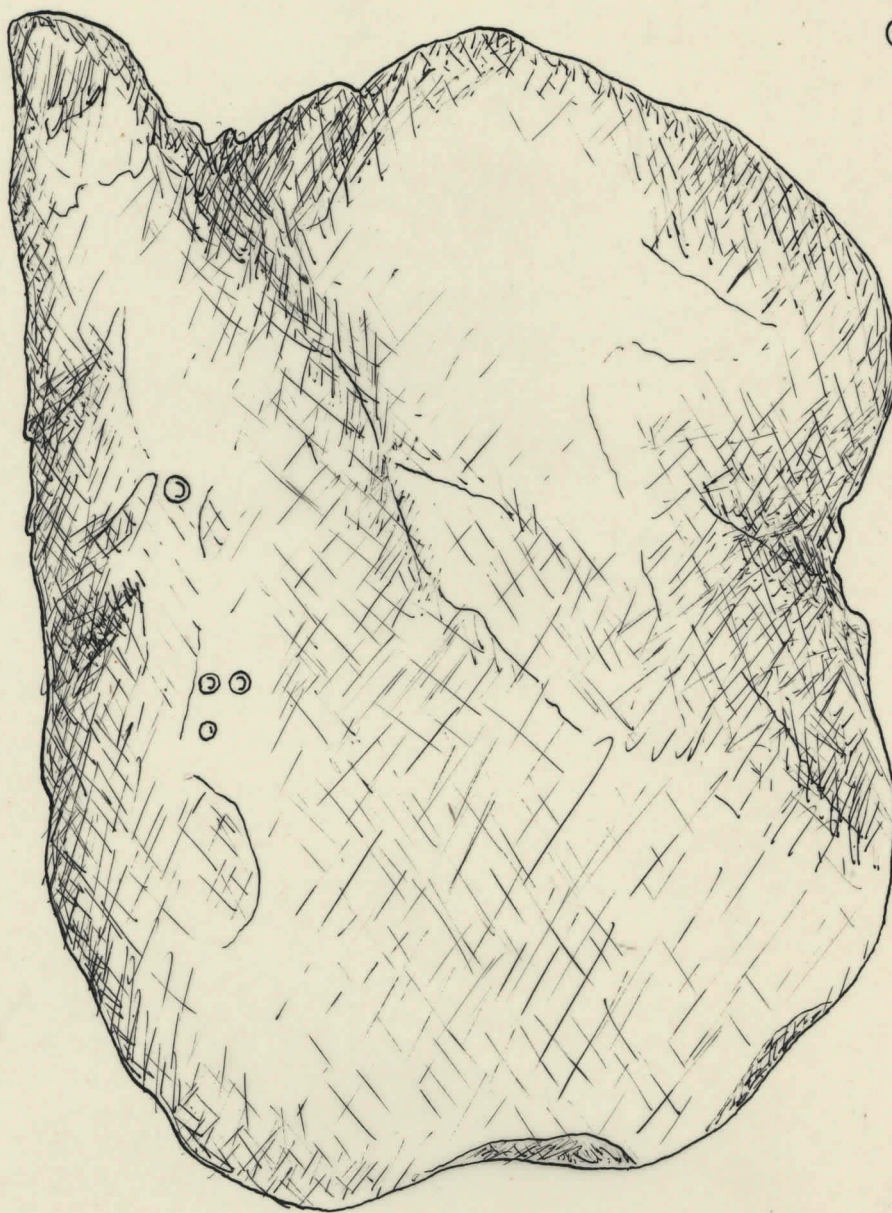
Mittakaava 1:20

Uhrikuoppia 4

Kuoppien syvyys:

⊙ ± 2 cm

⊙ ± 1 "

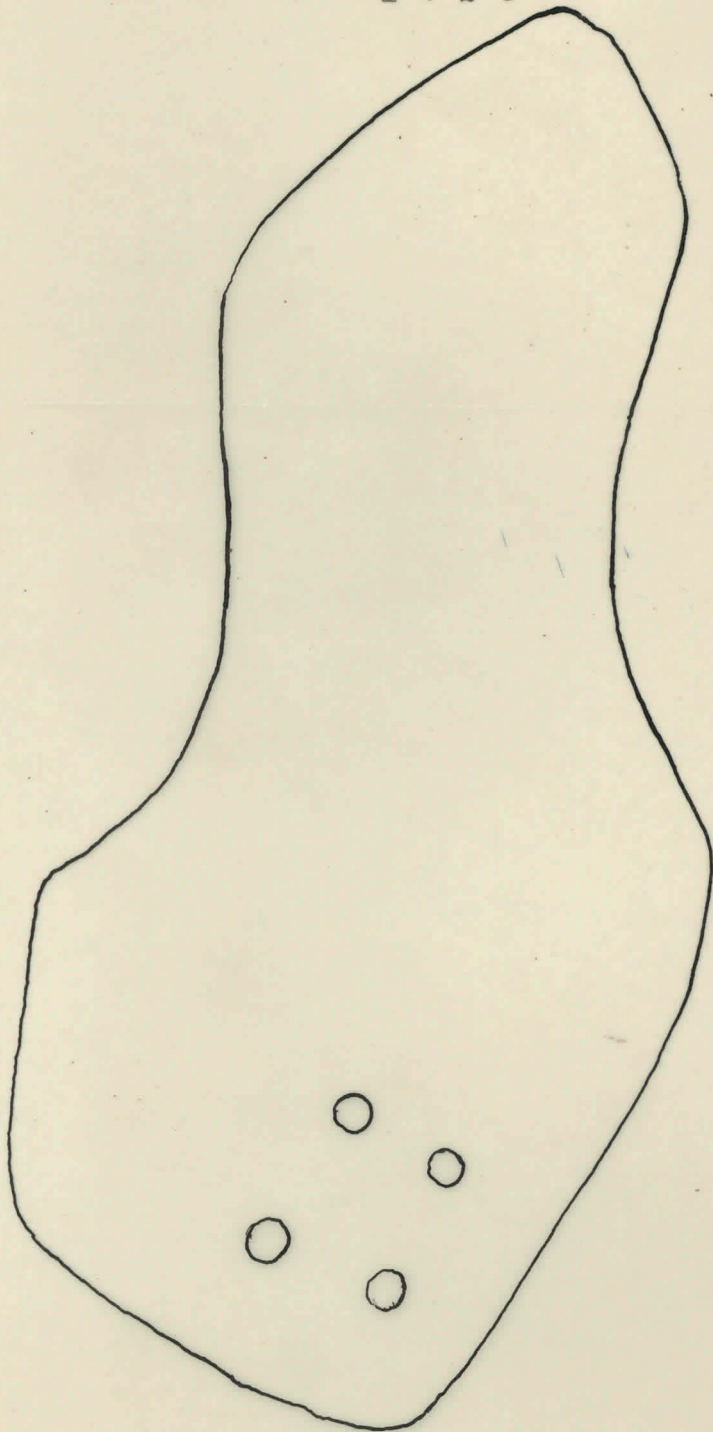
UHRIKIVI № 28

VANAJA, MIEMALA

Juppalan talo. Patakiven pelto.

Pekka Kaarelan piirroksesta suurennettu mittakaavaan

1 : 20

UHRIKIVI № 30

VANAJA, IKAALOINEN

Kinnarin talo.

Esko Sarasmo 27. 8. -39

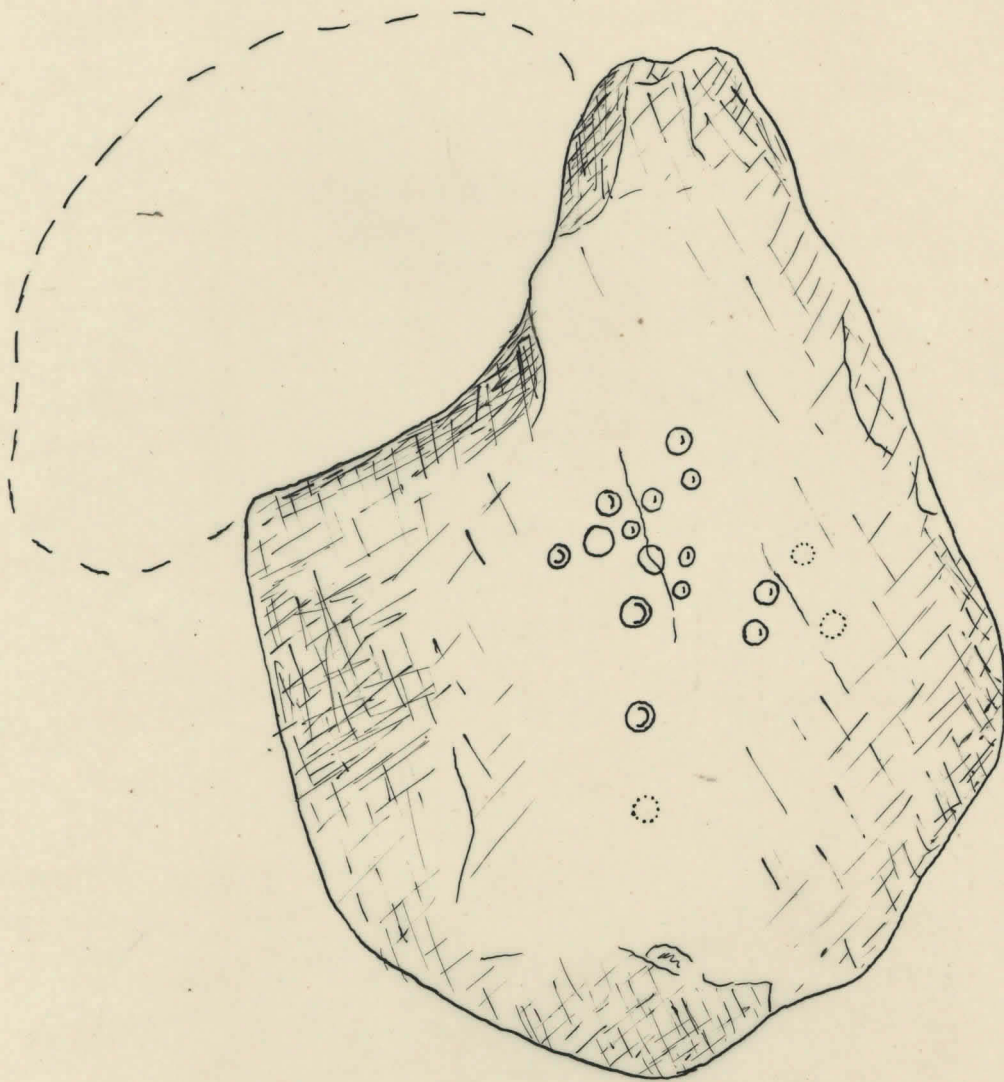
Uhrikuoppia 12(-14)

Kuoppien syvyys:

Mittakaava 1:20

⊙ ± 2 cm

⊙ ± 1 "

UHRIKIVI № 31

VANAJA, HARVIALA

Harvialan kartano.

Esko Sarasmo 23. 8. 39

Mittakaava 1:20

Uhrikuoppia 15(-17)

Kuoppien syvyys:

- ⊙ ± 3 cm
- ⊙ ± 2 "
- ⊙ ± 1 "

